

K 409

Arved Laev. (Nõmme Linna Liin Algkooli
õpilane;
Tallinn X
Prog. Gümnaasium
õpilane)Minu säilinud kirjandeid.

Algkooli II kl.

1934-35

(Nr. 1.) Kuidas ma huvirongiga Narvas käisin

Sõitsin huvirongiga Narva.

Rong oli rahvast täis.

Kui päralt jõudsiime läksime linna. Teisel hommikul läksime Narva-Jõesuht. Läksime laeva sadamasse, siis sõitsime laevaga kohale. Läksime randa suplema, ja siis läksime Narva tagasi. Käisime Kreenholmi koske vaatamas, ja siis sõitsime kohe rongiga koju.

(Nr. 2 ?) Marjulised.

Käisime Tondi metsas marjul. Need marjad olid vaarikad. Korjasime umbes kümme liitrit. Kogu aeg läksime kaugemale. Lõpuks jõudsiime ühele heinamaale. Seal jooksis allikas ja hästi palju kraave oli. Tagasi tulles nägime üht väga, väga suurt lompil Päril sinine vesi oli kohe. Koju jõudes olime väga väsinud, aga selle eest maitseid marjad väga head.

(Nr. 3.) Koolipäev pargis.

Eile, 4. oktoobril, käisime Glehni pargis, õppekäigul. Läksime Pioneeri tänavat mööda. Vaatasime torni. Mõõtsime ta ära, 42. samm oli ta pikk. Õpetaja jutustas kuidas loomade vastu head ollakse. Läksime krokodilli vaatama. Korjasime kase, tamme, vahtra, paju ja haava lehti. Mängisime ringmänge, ja läksime kooli tagasi.

(Nr. 4.) Pikk reis on ees.

Ühel hommikul ütles isapääsuke, homme lendame siit lõunasse. Lähme, hüüdsid kõik ühest suust. Aga mis asi see lõuna on, küsis kõige noorem. Lõuna on see kuhu pääsukesed sügisel lendavad: vastas isa. Ja järgmisel päeval olid pääsukesed kadunud.

(Nr. 5.) Kuidas vanaema mulle talvepalitu õmbles.

Vanaema oli sõitnud Narva. Sääli müüdi odavasti riidet. Ta ostis riidet. Siis ta võttis mult mõõtu. Pärast hakkas ta mulle palitut proovima. Mina ei sallinud seda sugugi ja vanaema ei proovinudki. Pärast tuligi palit liiga suur. Viimaks pidi palitu ümber tegema.

(Nr. 6.) Rõivaste kaebus.

Müts: Küll minu elu on paha. Kui Arved kooli läheb, siis ei võta ta kunagi vihmavarju kaasa.

Palit: Minul on ka paha elu. Kui Arved koolist koju tuleb, viskab ta mu märjalt nagisse.

Kaloss: mind paneb Arved alati jalga ja käib veelompidest läbi. Temale teeb see lõbu. Kinna

Kinnas: Mind paneb ta märjalt pliidile kuivama. Pärast ajab minu süüks, et olen kõrbunud.

Sall: Mind paneb ta kaela. Siis jookseb mul higi.

Sukk: Küll Arved on aga paha laps..Ta paneb mind jalga ja seal higistan nii, et kole.

Saabas: Ka minul on väga paha elu. Mind pannakse jalga ja käiakse poris vihmases ilmal.

(Nr. 7 ?) Vokk.

Õie Pruul tõi laupäeval voki kooli. Õpetaja tõstis voki lauale. Egon ja Bodo panid iga jala alla paberit, et voki jalad lauda ei määriks. Õpetaja tõmbas voki ratta käima. Vajutas siis käega tallalauale nõks, nõksi jaratas hakkas veel kiiremini tiirlema. Nööril tõmbasid lühi ja pooli ehk värtna vurinal tiirlema. Vantaja ajas ratas vandast ringi nagu kõhn käsi. Pärast Õie ketras takkudest lõnga. Koonlalaud

2

puudus, sellepärast Virve hoidis takud oma käes. Lõng jooksis üle lühi hammaste poolele.

(Nr. 8. ?)

Kingsepp.

Reede käisime klassiga kingsepa juures, Turuplatsil No. 4. Kingsepp näitas meile oma tööriistu: vasarat, tikke, pigi, nahanuga, tangisid, pigitraati pigitraadi küljes oli harjas. Ta seletas kuidas ta saapaid teeb. Ta paneb naha liistu päale, siis õmbleb pinsoli ehk vahe-talla külge. Siis lõõb tikkudega talla alla ja teeb tallale randi. Viimaks paneb kontsa alla ja saapad ongi valmis.

(Nr. 9, kollektiivne)

Pagari töötuba.

Meie käisime eile, 3 detsembril pagar Kansi töötuba vaatamas.

Töötoas oli väga suur ahi. Selle ahju valmistamisel oli tarvitatud neli tuhat telliskivi. Ahju mahub 16 saiaküpsetamisplekki. Plekile mahub kaks- kuni kolmkümmend saia. Nii mahub ahju kuni nelisada kaheksakümmend saia. Taigna sõtkumiseks oli kaks suurt küna.

Letil oli palju kuivikuid, saiu, kringleid j. m. maiustusi. Ost-sime maiustusi ja pöördusime kooli tagasi.

(Nr. 10 ?)

Kiri jõuluvanale.

Armas jõuluvana. Kui sa peaksid meilt mööda minema, siis astu ka meile sisse. Olen ikka hää laps. Too mulle uisud, suur kuusk, kombsid ja veel midagi väga hääd, mida ma isegi ei tea.

... Sind tervitades Arved.

Hiiul,
18.XII 34. a.

(Nr. 11.)

Minu jõulud.

Sain jõuluks jõuluvanalt suure paberikorvi täie kingitusi. Kõige päält süütasime küünlad. Isa võttis kõige päält ühe paki, mille sees oli "Robinsoni" raamat, Sain veel bloki ja ühe igesõitva auto ning "Valge karu" "Laste sõbra" "Seebimullide puhuja püttjupi". Värvipliiatsid, musta pliiatsi ja kombusid.

(Nr. 12.)

Kuidas ma uut aastat vastu võtsin.

Vana aasta õhtul valasime õnne. Mina sain haamri. Sellest ma ennustasin seppa Minu vend sai Hobuseraua. Temast pidi saama voorimees. Isal tuli ei tea mis asi välja. See pidi tähendama, et uus aasta ei too tema-le midagi uut.

(Nr. 13.)

Vastlapäev.

Hommikul ema ütles: "Ma lähen poodi, olge teie ilusti ja ärge keda-gi võõrast sisse laske." Varsti tuli ema hernestega tagasi. Emal oli veel kaks vastlakuklit, need andis ta mulle ja mu vennale. Lõunaks saime her-nesuppi, peale lõunat ema ütles, et kas me lähme vastlasõitu tegema. Pä-rast läksimegi mäele. Ma esimene kord kukkusin. Isa ütles, et kas ma ka haiget ei saanud. Pärast läksime koju.

(Nr. 14.)

Minu talvised sõbrad.

Kui ma koolist koju tulín, nägin ma puu otsas vareseid. Ma hakkasin neid vaatama. Ema viis parajasti solgiämbri välja. Varesed tormasid üks-teise võidu toidu kallale.

(Nr. 15.)

Minu kiisud.

Meil oli üks vana kass. Tal tulid pojad, kaheksa tükki Üks oli he-lehall, teine must, kolmas helepruun, kaks valge-mustakirjut, üks tume-pruun. Nad olid enne pimedad. Kui neid vaatama läksid, siis oli vana kass tige ja turtsus näkku, ega lasknud ligigi tulla. Pärast, kui silmad lahti

läksid, siis nad hakkasid üle uksepaku ronima. Esialgu ei saanud nad veel välja, kuid pärast olid kõik hoovis laiali. Pärast läksid muist minema. Kaks jäi järele, hall ja pruun. Pruun oli väga vallatu. Kord tõmbas ta piimamannergu laualt maha. Seni ei ole nad veel ristitud, sest kusagilt ei saanud õpetajat.

(Nr. 16, kollekt.?) Õpekaik keskkütteruumi.

Käisime keskkütteruumis. Sääl on kaks keskkütte ahju ja veepump. Ahju seinte küljes on veetorud. Kui ahju köetakse, siis muutub vesi auruks torudes. Aur läheb torudes klasside radiaatoritesse. Nii tuleb keskkütte ahju soojus ka meiegi klassi. Kütteks tarvitatakse praegu tammepuud.

(Nr. 17.) Mida jutustab mänd.

Ma kasvasin kõrgel liivakünkal. Ma olin alles 10 aastat vana, kui juba esimesed käbid mu okstele kasvasid. Ma kasvasin veel mitu aastat õnnes ja rõõmus, kui ühel päeval tulid mehed kirveste ja saagidega, saagisid mu maha, raiusid oksad ära ja viisid mu ühte suurde aeda, kus oli palju teisi minusuguseid. Sääl saeti mind poole-meetri pikkusteks tükkideks. Mõne päeva pärast viidi mind ühte pimedasse kuuri. Säält siis toodi siia pliidi ette, kus ma praegu olen.

(Nr. 18. Kollekt.?) Õpekaik lauahoovi.

Mitu päeva sadas lund ja vihma, talv ja kevad võitlesid. Kevad võitis ja eile oli esimene kevadeilm.

Käisime lauahoovis. Sääl olid mitmesugused laudu, latte, palke ja krohvimate. Katuse all rippusid ehitustakud. Ühes kuuris oli lupja ja põlluväetist, teises oli suuri ja väikseid naelu, sein- ja katusepappi ja tsementi. Sääl kuuris oli kaal. Ülo kaalus 18 kilo ja Imbi 26 kilo. Vaatasime laudade hõõveldamist. Masina alla lükati krobe laud, teiselt poolt tuli välja sile laud. Laastud lendasid meile näkku. Hää oli hingata vaigust lõhna. Lauahoovis oli suur karvane koer.

(Nr. 19.) Minu pühadekingid.

Pühadelaupäeva hommikul, kui üles tõusin, leidsin laualt klõbiseva šokolaadmuna. Ema küsis, et kust see muna siia on saanud? Mina ütlesin, et mina pole seda siia toonud. Ma ise teadsin aga, et ema oli selle ise toonud. Esimesel pühal tõusin kell 6 üles ja läksin söögituppa. Sääl oli laual suur karp, pühadekaarte, sokulaadjänes ja kompvekke. Kõigepealt ma avasin karbi. Sääl sees olid imelikud asjad. Pärast isa ütles, et need on vineertööriistad. Isa õpetas mind saagima. Alguses tegin palju saage katki.

(Nr. 20.) Emadepäev.

Emadepäeval tõusin vara üles ja katsin laua lilledega. Panin vihu ka lauale. Lõuna-ajal läksime "Draama stuudio". Seal oli ilus näidend "Printsess Mirre ja Metsa Mia". Jõudsime tagasi alles kell $\frac{1}{2}$ 6 õhtul.

(Nr. 21.) Minu kavatsusi suveks.

Kui koolist lahti saan, lähen Kunda. Kundas on ilus jõgi. Mereääre on säält 3 kilomeetrit. Sõidan veel Kadrinasse Neeruti mägedesse ja Aegviitu. Aegviidus on palju järvi. Siis ma käin suplemas.

Algkooli III kl.

(Nr. 22.)

Kuidas veetsin suve.

Suvel suvitasin Pärnus. Sõitsin öösise rongiga. Kui hommikul ärkasin, olime Pärnus. Hommikul läksime kohe randa. Seal oli kümme süsta ja üks paat. Pealelõunat läksime veel kord randa. Siis ma läksin suplema. Kolmandal päeval läksime jõe äärde. Läksime Ülejõe Jannseni maja vaatama. See oli vana hall kivikatusega maja. Sel päeval peeti Pärnus laata. Läksime laadale. Seal oli niisugune loos, et üks ratas oli ja numbrid peal. Ratta ees oli üks püss, millest lasta tuli. Kaupmees pani ratta külma ja ma lasin, sain salmialbumi. Mu vend võitis noapulbrit. Seal oli veel tsirkus "Barcelona". Me läksime seda vaatama. Seal oli emalõvi poegadega ja isalõvi. Üks väike krokodill viidi vette lahtiselt. Ma tegin suu lahti, ahv tegi sedasama, aga millegipärast vihaseks ja hakkas puuri raputama. Kaks karu raputasid ka koledasti puuri. Leopard magas, nii et ta nägu peaaegu ei näinudki. Mäger ka magas. Rebane oli ilus, tõusis püsti. Nirk oli ühes kastis. Ta vaatas sealt nii välja, et ainult pea välja paistis. Väikeseid ahve oli ka palju. Elefant pidi tulema järgmisel päeval. Siis läksime koju. Nädala pärast sõitsime Nõmmele tagasi. Kodus ootasid meid kassid.

(Nr. 23.)

Võidupüha.
23.VI 35. a.

Ma olin Võidupühal kodus. Võidupühal pandi igale majale lipud välja. Ma möödunud aastal käisin küll Võidupühal, aga siis oli nii suur rahvatung, et ligi ei saanud.

(Nr. 24.)

Sügis.

Kesknädalal, 25. septembril käisime Glehni pargis õppekäigul. Oli soe ilm. Läksime ühes IIIa klassiga. Tegime visandi kasvuhoonest ja lossist. Pärast tegime vaatetornist ka visandi. Kõige viimaks korjasime puude lehti. Tagasi tulles nägime kitsi.

(Nr. 25.)

Sügisetaat.

Kord juhtusin Sügisetaadiga kokku.

Mina: Kus sa elad?

Sügisetaat: Ma elan kaugel Põhjas. Mu majal lehvib punase-kollase-rohelise-kirju lipp.

Mina: Kuhu sa lähed?

Sügisetaat: Ma lähen metsa. Kas tahad tulla minuga kaasa?

Mina: Jaa. (läheme)

Sügisetaat: (tõmbab pintsliga üle puude ja põõsaste)

Jänes: Anna mulle valge kuub!

Sügisetaat: Anna oma kuuekene siia! (Sügisetaat tõmbab valge värviga üle)

Kriimsilm: Anna mulle ka valge kuub!

Sügisetaat: Ei sinule ma küll ei anna.

Reinuvader: Anna mulle ka valge kuub!

Sügisetaat: Sinule ma ka ei anna. Paar aastat tagasi ma andsin nirgi palvel kärbile valge kuue, ja vaata, missugune lindude kütt tast sai. (Sügisetaat tõmbas veel musta värviga nende kasukad üle)

Ilves: Anna mulle ka valge kuub!

Sügisetaat: Sinule ma ka ei anna, siis pole varsti üldse enam metsas loomi.

Sügisetaat: (istub taevavankrisse ja kihutab taeva)

(Nr. 26. kollektiivne.)

Lossivaremed.

Endisest ilusast ja vaatamisväärsest Glehni lossist on säilinud vaid varemed. Katus, laed ja põrandad on purustatud. Akende asemel haigutavad tühjad augud. Mõned trepid on veel alles. Siseseintel on näha veel seinamaale. Sissekäik on okastraadiga suletud, sest lagunevas hoones võiks vaatlejatega juhtuda õnnetusi. Vene sõdurid olid purustanud ka Glehni endavalmistatud kunstilise sisseseade (toolid, lauad,apid,

sohvad jne. Glehni valmistatud paplitüvist kapp on siiski säilinud ja seisab koridoris meie klassi ukse kõrval. Lossi välisukse kõrval on endise omaniku vapp. Rooste on vapi rikkunud, ja raske on ütelda mida ta on kujutanud. Lossi alusmüür (vundament on veel rikkumata, mis võimaldaks selle hoone uuesti ülesehitamist.

(Nr. 27. Kollektiivne.) Teisi varemeid pargis.

Lossi lähedal on kasvuhoone (triiphoone) varemed. See on ehitatud raudkividest. Sisemust illustavad värvilistest kividest koostatud kaunistused ja paar kuju. Seegi varem kõneleb ehitaja omapärasest maitsest. Uuena olevat olnud kasvuhoonel värvilised klaasid. Glehn olevat kasvatanud seal lilli ja palme. Maasikaid olevat ta kasvatanud lossi katusel. Nüüd on kasvuhoone tühi, ja ajahammas teeb hävitustööd. Sissekäik on okastraadiga suletud.

Kasvuhoone ja lossi vahel on kivisammas. See tähistab Glehni armsaima hobuse hauga. Pargis on kividest valmistatud krokodill ja Glehni enda mälestussamba jäänused. Seda kuju on hüütud ka "Kalevipojaks". Glehn olevat seda kuju valmistanud viis aastat.

Eemal kingul on vaatetorn.

(Nr. 28.) Veetilk elukäik.

Meres oli palju veetilk. Nad hüplesid üles ja alla. Üks veetilk oli kõikidest kõige vallatum. Kord palus ta päikest, et see ta üles viiks. Kohe tulid päikesekiires alla veepinnale ja viisid ta üles. Seal nägi ta palju talusid, külasid ja palju muud. Jõudis õhtu. Veetilkal ei olnud öömaja. Ta laskus alla. Seal avas talle üks roos oma õie.

Hommikul palus ta jälle päikest, et see ta ülesse viiks. Päike tõmbas ta jälle üles. Siis soovis ta jälle olla meres. Tuul ajas kõik veetilkas kokku ja nendest tekkis pilv. Siis muutusid nad nähtavateks veetilkadeks ja hakkasid alla sadama. Inimesed ütlesid, et vihma sajab. Neid sadas nii palju, et neist sai vahutav oja. Oja voolas üle põllupeenarde, ja veetilk nägi üht meest, kes tõstis jahukotte. Keset jõge oli suur ratas, mis tiirles ringi, ja vesi pidi üle selle minema. Meie veetilk arvas juba, et ta oma elu kaotab, aga läks siiski hästi. Ta voolas mööda jõge. Siis tõstis üks neiu ta kapaga välja ja kastis oma kangast. Ta pani kanga pleekima. Siis aitas veetilka jälle päike. Ta tõstis veetilga jälle ülesse. Seal muutus ta väikeseks tähekeseks ja sadas ühes teistega alla. Ta kattis maad kolm kuud. Siis sulas lumi ära ja tekkis vesi. Vesi voolas merre. Seal sai veetilk oma sõpradega kokku ja jutustas neile oma seiklustest.

Väga hea.

(Nr. 29.) Ilmajaamas.

Neljapäeval, 24. oktoobril käisime ilmajaamas õppekäigul. Kui sinna jõudsimme, jagunesime kahte rühma, ühte poisid, teise tüdrukud. Õues oli kaks suurtükki. Me käisime neid vaatamas, kui tüdrukud ilmajaamas olid. Läksime pataljoni. Seal magas öövaht. Me nägime seal kaht gaasikaitseülikonnas meest, kes olid riputatud seinale. Need ei olnud elavad, vaid lihtsalt riidetest kokku pandud. Nägime veel gaase, nende vastu arstimeid ja granaate. Siis läksime ilmajaamavaruumi. Seal oli tuulesuunanäitaja ja tuulemõõtja. Tuulemõõtja näitas $3\frac{1}{2}$ m sekundis, s. o. $1\frac{1}{2}$ palli. Tuulekiiruseisemärkija sees oli suur rull paberit, millele ta märkis tuule kiirust. Niiskusemõõtja näitas toas 47 ja õues 87. Baromeeter näitas 676,1. Puhus kirdetuul (NE).

Siis läksime õue. Õues olid väikesed majakesed kahe m kõrguste tulpade otsas, arvult kolm. Esimeses olid termomeetrid; teises temperatuuri- ja niiskuseisemärkijad, kolmandas aurustumismõõtja. Lõpuks vaatasime veel sademetemõõtjat. Kui kõik oli vaadatud, läksime koos koolimajja tagasi. See oli väga huvitav õppekäik.

V. hea

(Nr. 30.) Minu pinginaaber.

Minu pinginaaber on Egon. Ta on hea õpilane. Teeb kõik tööd hästi. Vahest lubab isegi matemaatikat ~~enda pealt~~ ^{meie vahel} vaadata. Kunagi ei kaeba minu

6
peale. Ta on noorkotkas ja käib koondustel. Tal on ilus kiri. Saame üks--
teisega hästi läbi. Vahest teeb vallatust ka, aga seda võrdlemisi vähe.
Räägib iga päev, et tahab mehaanikuks õppida.

Waga hea
Jõulud. Arved Laev.

Isa linnast saia toob,
ema jahust kukleid loob,
lapsed ärevil on ju,
millal särab jõulupuu.

Isa ehib jõulupuud,
lapsed toimetavad muud.
Kui siis jõuluvana käind,
lapsed jõulurõõmu näind.

Sügis. Virve Kangur.

Lapsed kurvalt akna all,
ju vihma sajab sorinal.
Meel kurb ja tuju paha,
naljagi ei taha teha.

Kelgusõitu ikka ei saa,
mängida ei taha ka.
Teed kõik hirmus porised,
vihma aina soriseb.

Sügis. Karin Karp.

Ilm on külm ja vihma sajab,
tuul see lehti taga ajab.
Päike nukralt pilve taga.
Lapsed mõtlevad siis aga:
"Vihm, siit mine ära sa!
Me tahme õues mängida."

V Vihm aga mängleb, tal on hea,
ei laste palvet meeles pea.
Vaid enda pääle mõtleb ta.
Mis on tal asja lastega?
Ta seda peab paremaks,
et enda pääle mõteldaks.

Algkooli IV klass.

"Riiklik Koll."

(Nr. 1.)

Päikese tööpäev suvel metsas.

9.IX 36.

Päike saadab oma kiired maapeale. Nende ülesandeks on muuta vili viljapuudel küpseks, paista taimedele, inimesile ja loomadele soojalt ja palju, palju muud.

Üks päikesekiir leidis ühe linnupesa. See oli ühes pimedas kohas. Pesas magas ööbik ja ta neli poega. Päikesekiir paistis linnule otse silma ja lind ärkas. Ta hakkas rõõmsalt laulma ja rüüas ~~otse~~ poegadele toitu otsima.

m. l. 20. 17. Öhtul kutsus päike jälle oma kiired üles. Siis jutustavad nad, mis nad maapeal nägid ja tegid. *Rahuldav.*

(Nr. 2.)

Läbi öise metsa jaanitulele.

Tuul kiigutab vahetevahel puude (vaiguseid) oksid. On vaikne... Ainult öökulli huikamine segab vahetevahel pühalikku vaikust.

Eemalt hakkavad kostma hääled. Need tugevnevad aegajalt ikka rohkem ja rohkem. Viimaks on kuulda juba üsna tugevat jutukõminat ja selle sekka kilkeid ja naeru. Pöösaste vahelt ilmub käratsev salk inimesi. Seal on noori ja vanu, kõik lõbusas meeleolus. Need on jaanitulelised. Varsti jõuavad nad ühele lagendikule, kuhu on kokku kantud suur hunnik risu ja prahti. Tuli süüdatakse ja tants läheb lahti. *Rah.*

Nähe!

(Nr. 3.)

Metshaldjas karistas kütti.
(Muinasjutt)

21.IX 36.

Elas kord mees, kes elatas end ja peret ainult küttimisest. Ta müüs küttimisel saadud nahad ja ostis selle eest tarvilikke riideid ja toitu.

Kord oli mees jälle jahil. Tal oli jahisaak sel päeval hea ja ta ei tahtnud veel niipea lahkuda metsast, sest ta lootis veel mõnd looma saada. Järsku kuulis ta krabinat. Ta vaatas sinna, kust krabin oli tulnud ja nägi pöösas jänest. Kütt sihtis ja lasi. Pauk käis ja jänes sirutas sääred taeva poole. Kütil rõõmus meel, sest jänest polnud ta veel kunagi saanud. Pistis jänese kotti ja hakkas koju minema. Kuid ümbrus kõik võõras. Mees otsib ja otsib, aga tuttavat rada ei kuskil. Nõnda eksib mees terve päeva. Viimaks jõuab ta ühe hurtsiku juurde ~~välja~~. Näljane mees palus öömaja, mida talle ka lahkelt lubati.

Kui mees tuppa astus, nägi ta vanaeite lauda katmas. Vanaeit palus meest sööma. Peale sööki heitis mees magama. Hommikul tõusis mees vara. Ta jättis vanaeidega jumalaga, kuid see palus end mehele saatjaks. (kartes, et mees võiks eksida) Kuid tal olid hoopis teised mõtted. //

Hea

(Nr. 4.)

Murueit ja Metsavana.

Tegevusp.: Kuusetihnik. Päike paistab. Eemal järv.

Tegelased: Metsavana, Murueit, Hunt, Karu, Kütt, Jänes, Öökull, Pöder, Metskits.

Metsavana: (Astub lavale, lehtedest rüü seljas, kepp käes) Tea, kus mu vaesed loomad on?

Murueit: (Astub lavale) Tere, Metsavana! No küll sul ikka tööd on! Kõik loomad külma käes!

Metsavana: Tere, tere! No ega seda just ei või ütelda, et tööd vähe on. Otsingi just oma loomi.

(Loomad hakkavad tulema. Kõige ees karu, siis põder, hunt, Metskits ja jänes.)

Karu (aupaklikult) Tere, Metsavana ja Murueit! (Kõik kooris) Tere, tere!

Metsavana: Tean miks tulite!

8
(Loomad asetuvad ringi ^{umber} Metsavana ja Murueide.)

Murueit: Noh, näe! Kas pole tööd? Kõigile soojad kasukad muretseda!
Metsavana: Aga mis sul siis teha on? Või laiskled muidu?

Murueit: No vaata, mis tema mõtleb. Mu töö on kõik taimed jargi vaadata.

Metsavana: No sul on siis ka tööd mehemoodi. Kõik puud ja põõsad läbi vaadata. Jah, ega see kerge töö pole.

Murueit: Aga, vaata, sealt tuleb keegi! Ta samme on kuulda.

Metsavana: Jah, tõesti, see on kütt. Loomad olge valvel (pöörduv ta loomade poole)

Loomad peidavad end.

R.

(Nr. 5.)

Rõõm ja mure kaksikvennad.

5.X 36.

Kord läks mees kalale. Kalasaak oli hea. Mörrad olid suuri latikaid ja hadgiseid täis. Mehel oli ütlemata hea meel. Aga, kui ta valmistus minnekuks, tuli järvevaht ta juurde. Mees ei teinud sest väljagi. Aga järvevaht peatas mehe, öeldes: "Kas te seda ei tea, et siin järvel mörraga püük on keelatud?"

Mees ehmus. "Niisugust asja pole ma veel kuulnud!"

"Niisugune seadus pandi siin üleele maksma!" ütles järvevaht. Ta viis mehe politseisse, kus talle protokoll koostati.

R.

(Nr. 6.)

Äikese ajal.

Sissej.: Äikesekirjeldus. Kõnnin äikese ajal väljas.

On vaikne. Hirmus rahu valitseb maa peal. Taevas kattub tumehallide pilvedega. Tõuseb tuul. Ta ajab pilveid hiiglakiirusega edasi, justkui oleks neil tuli taga.

Sammun mööda teed. Õudne tunne valdab mind. Tuul tugevneb. Ta kiigutab metsikult põõsaid tee ääres. Süsimustast taevast langeb piisk. Sellele järgneb teisi ja tuleb õudne sadu. Ilm on nii pime, et viiekümne meetri taha ei või näha. Ümbrus mässab. Välgud sähvivad. Eemalt tõuseb suits. Põleb. Nendele järgneb kõrvulukustav mürin.

Tunni aja pärast möödub äike. Endiste pilvede asemel on nüüd hele-sinine taevas. Värske õhk tungib kopsudesse. Päike saadab hellalt ja hoolitsevalt oma kiiri.

Il.

(Nr. 7.)

Sügis.

Hall on taevas ja must on maa, sajab ja sajab lõpmata. Tuul kisub põõsaid maa seest välja, tuuseldab puid ja lennutab majadel katused pealt. Ta ei anna millelegi, mis tal tee peal ees on, armu; isegi mitte suurtele ja tugevatele tammedele, mis uhkelt ja sirgelt seisavad ja tuulele vastu vaatavad kartmatult; ta tormab nende kallale ja tugevad tammed painduvad tormijõu all. Loodusejõududele ei saa keegi vastu. Seal tõstab tuul kerge õlgkatuse õhku. Hädaldushüüe kostub.

Ühes tuulega käib ka vihm. Tänavad ujuvad. Lähen välja. Auto tuleb ja pritsib mu uue palitu täis... Nii on see sügis. Hädad ja mured igal pool.

Kord ärkan hommikul. Kui aknast välja vaatan, näen: maa on kaetud valge vaibaga. Südames hõiskab: "Kord ometi!"

Il.

(Nr. 8.)

V. a. hr. Valdeko Raadik. Aia 5-3. Tartu.

Armas sõber!

Nõmmel, 22.X 36.

Pole Sulle ammu kirjutanud ja tahan Sulle nüüd jutustada oma suvest. Käisin sõpradega jões suplemas. Jõgi oli mõnest kohast sügav, nagu ikka enam jagu jõgesid. Ühel ilusal suvepäeval riietusime jälle lahti ja läksime jõkke. Jões oli üks sügav koht, kuhu keegi ei julgenud minna. Sinna oli juba mitu inimest uppunud ja sellest räägiti palju kõiksuguseid õudseid jutte. See oli meie supeluskohast umbes kuuskümmend meetrit eemal. Vahest käisime ka kalal. See oli huvitav ajaviide. Mõnikord saime

mõne suure särje. Harilikult aga tulime mõne väikese maimuga koju.

Ilusa ilmaga tegime lõbusõite paadiga.

Nii möödus mu suvi. Kui Sul aega on, kirjuta, kuidas veetsid oma suve ja mis nüüd teed. Rõõmustaksin väga, kui mind jõuluks külastaksid.

Tervitades Arved

H.

(Nr. 9.)

Ruun.

26.X 36.

Ruun oli noor hobune. Ta oli kaheteistkümne aastane. Ta peremees kasutas teda ainult ratsasõiduks ja toitmis teda suhkru, kaerte ja leivaga. Ruuna peremees oli nimelt ratsaväelane. Ruunal olid siis head päevad. Ühel päeval saabus peremehele sõjateade. Peremees patsutas Ruuna õlale. "Nüüd peame sõtta minema. Ei tea kas näeme kunagi veel kodu." Ruun näis peremehe sõnadest aru saavat ja norsatas talle sõbralikult.

Siis istus ta Ruuna selga ja lasi galoppi oma rügementi.

Nüüd on sellest palju aega tagasi. Ruuna peremees sai Vabadussõjas haavata ja suri. Ruun aga sai omale halvaloomulise peremehe. Siis oli ta juba kahekümneühe aastane.

H.

Prg. I klass.

(Nr. 10.)

Minu armsamaid koduloomi.

21.IX 37.

Kava:

1. Oravad
2. Kass.
3. Hobune.

Jutt ise.

Minu armsamaid koduloomi on kass, hobune ja orav. Meil suure puu otsas on palju pesi. Üks on varesepesa, teine harakapesa ja kolmas oravapesa. Harakad viskasid juba varvast liig suure naabruskonna pärast, kuid pesa jäi alles. Oravaid elutseb seal kolm. Üks emane ja teised kaks isased. Nad on nii julged, et iga päev jooksevad hoovi peal ringi.

Kasse oli meil seitse, aga nüüd on pool. Seda tuleb mõista kahtlemoodi, 1) Tal jäi alles hiljuti saba ukse vahele ja tuli ära, 2) sest ta elutseb harilikult mujal, meil ta käib harva. See on ilus pruunikarvaga kass, ta nimi on Tiki. See nimi on tuletatud ta esivanemate suguvõsa aunimetusest; "Miki". Ta on väga julge ja terase iseloomuga.

(Nr. 11.)

Hõimupäev koolis.

Rah.

19.X 37.

Kava.

1. Sissejuhatus 1) Meie hõimud.
2. Sisu 1) Ettevalmistused aktuseks.
2) Aktus.
3. Lõppsõna. 1) Minu arvamine aktusest.

Eesti rahval on palju hõime. Nendest on: soomlased, ungarlased, karjalased, liivlased, vadjalased, ingerlased, vepslased j. n. e.

Koolis tehti ettevalmistusi aktuseks. Meie klassist pidi kandma ette Sven Malm ungari kirjaniku Rákosi jutustuse ja Maret Tamm Ungari hünni.

Aktuse avasõna ütles Härra Direktor. Ta rääkis hõimupäeva tarvidusest, selle mõttest j. n. e. Peale selle Proua Inspektriss pidas kõne hõimurahvastest. Siis oli veel ettekandeid õpilasilt ja klaverisoolo L. Pätsilt j. n. e.

Kõige parem ettekanne oli minu arvates Sven Malmilt.

Aktuse kohta oleks tähendada vaid niipalju, et ta oli liig verevaene.

(Nr. 12.)

Naersime südamest.

Rah.

2.XI 37.

(Nr. 12.)

Naersime südamest.

2.XI 37.

Kava.

I 1. aprilli hommik.

1. Ettevalmistused.
2. Tundide algus.

II Õpetaja sissekukkumine.

1. Naersime südamest.
2. Tagajärjed.

III Lõppsõna.

Kui ma veel Hiiu algkoolis käisin, juhtus üks koomiline lugu, mis mul veel praegugi väga hästi meeles on. Võib-olla, lugeja ehk ei usu seda lugu, aga siiski pole see lugu mitte väljamõeldis.

Kord 1 aprilli hommikul tulime kooli kurjade mõtetega. Tahtsime oma sarvprillidega klassijuhatajale vingerpussi mängida. Tollal oli meie klassis üks elav poiss, nimega Jaan Kärner. Poisid hüüdsid teda Kärna-Jukuks, sest ta jalad alati kärnas olid.

Tegime ettevalmistusi tundide alguseks. Kriidid muudeti kõlbmatuks, kastes neid vette ja õpetaja sulg määrati küünlaga kokku. Õpetaja tool oli valgeks värvitud. Selle peale joonistasime kriidiga südame.

Kõlises kell.

Õpetaja astus klassi suure ettevaatusega ja vahtis teraselt klassi poole. Ta istus toolile ja hakkas kirjutama. Sulg aga ei võtnud tinti ja õpetaja küsis ühelt õpilaselt sule.

H.-

(Nr. 13.)

Lahing kaljukoopas.

7.XII 37.

Kava.

I Indiaanlaste ratsanikud

1. Laagris.
2. Tolmupilv.

II Pögenemine ja pääsmine.

1. Meeleheitlik kihutamine.
2. Kaljulõhe.

III Õine kallaletung.

1. Võitlus.
2. Haavatud kaaslane.
3. Suriia.

Päev lähenes õhtule. Kolm ratsanikku peatasid oma ratsud. Nad olid ratsutanud tervelt 3 päeva häretus stepis ja nüüd peatusid nad, otsides sobivat laagripaika.

"Siia võiksime jääda laagrisse", sõnas laiaõlgline tugeva kehaehitusega mees. Teised nõustusid. Harutati leivakotid lahti ja asuti sööma. Kõhud olid päevasest teekonnast tühjad. Mees, nimega Tom Storm, haaras pikksilma, vahtides kaugusse. Äkki tähendas ta: "Henry, näen ühte imelikku asja. Eemalt kerkib tolmutpilv." ulatades Henryle pikksilma. Henry suust tuli imestushüüe: "Tõepoolest näen minagi lähenevat tolmutpilve. Nad ei või olla ometi mõned kiovaide laialipillutud suguharud?!"

Kolmas ratsanik, kes seni vaikides oli söönud, tähendas: "Võib olla on need comanched. Postijaamas teati rääkida nende lähedusest.

"Ma võin nüüd selgesti näha. Need on comanched, peame põgenema, neid on kaheksa meie kolme vastu," hüüdis Henry. Kõik kolm söötsid hobustele ja algas kihutamine elu ja surma peale. Indiaanlased jõudsid järjest lähemale, kuna meie kolme ratsaniku hobused olid väsinud.

"Stepp peaks varsti lõppema. Siis oleksime päästetud," tähendas kolmas, nimega Allan. Õõ heitis hämaruse üle maa.

Korraga kerkis nende ette suur kaljulõhe. Nad ratsutasid kitsast ^{usset} avast sisse. Nad leidsid endid lehestikuga piiratud kaljukoopast. Nad kuulsid möödakihutavate indiaanlaste hääletsusi. Indiaanlased teadsid,

et meie põgenikkude hobused väsinud on, seepärast võisid nad nad jääda öömajale. Tom läks luurele. Vähease aja pärast tuli ta tagasi ja teatas, et indiaanlased on valinud ka ühe piiratud kaljukoopa endile öömajaks. Otsustasime öösel neile kallale tungida.

Kesköö lähenes. Kolm kogu hiilisid magavate indiaanlaste poole. Henry tugevad käed haarasid vahi ja kägistasid ta sealsamas ära.

(Nr. 14.)

Suusatamas.

Rahuld.

18.I 38.

Kava.

A. Sissejuhatus.

B. Arendus.

I Võistlus.

1. Kogunemine.
2. Võistluse algus.
3. Pingutus.
4. Võistluse lõpp.

II Julge hüpe.

1. Kaaslase suurustus.
2. Hüpe.
3. Selle tagajärjed.

C. Lõppsõna.

Olime korraldanud suusapäeva Mustamäel. Pidime kogunema kella ühe-teistkümneks Nõmme jaama.

Kell üksteist olid kõik kohal ja me sõitsime Mustamäele. Märkisime maa umbes viiesaja meetri kauguselt. Kavatsesime teha murdmaa suusatamist. Kohtunikud jäid finiši. Sõidutee ei olnud tasane, vaid künkline.

Võistlejaid oli kuus. Loeti: "Valmis! Tähelepanu! Hopp!"

Kõik võistlejad söötsid minema. Pingutasin kõike jõudu. Olin vaheldumisi teine, kolmas. Õnnetul kombel esimene mees komistas, kuid tõusis kohe. Polnud enam midagi teha. Paremat kohta polnud loota, kui kolmas. Praegu olin teine, nüüd esimene. Nüüd tuli veidi siledam maaala. Finiš paistis juba. Viimsed pingutused. Teised jäid tahapoole. Mina ja mu võistleja kahekesi olime teistest umbes kümme meetrit ees. Hakkasin väsima... Jäin taha. Juba oli kaks... kolm meetrit vahet. Puudus veel ainult viiskümmend meetrit. Ma ei mõtelnud muule, kui võidule. Järsku nägin oma ehmatuses, kui niisuguse ähkimisega üldse ehmata võib, et kolmas mees minust mööda pressida tahab. Pingutasin nii, mis võisin. Juba lõpetas esimene. Me olime ühes. Nüüd teisel libises suusk. Pool meetrit vahet. Nüüd ületasin finišijoone ja nüüd teine, pool meetrit ainult vahet. Olin teine.

(Nr. 15.)

Ilus oled, isamaa!

Rah.

Kava.

A. Sissejuhatus.

- B. Arendus
1. Vabadusvõitlus.
 2. Iseseisvuse sünn.
 3. Isamaa nüüd.

C. Lõppsõna.

Pole sadat aastatki möödunud sellest, kui Eestimaad rõhus veel orjuse ike. Siis tuli sõda Saksa ja Venemaa vahel Eesti pärast, kuid eesti vaprad sõdurid tõrjusid venelased ja siis sakslased maalt välja ning iseseisvus kuulutati Eestile Tallinnas, 24. veebruaril 1918. See sõna "Eesti vabariik" tundus paljudele, kui muinasjutus. Aga ometi oli see tõsi.

Fronidilt saabusid vagunitäied kaevikutes kurnatud sõdureid, nälginud ja otsalõpnud nägudega. Nad teadsid ainult, et neid oli vabastatud kaevikutest. Ja siis surnud ja haavatud: ei olnud nii palju haigemaju, et neid mahutada. Pidi üürima selleks eramaju.

Kuid seda aega kasutasid sakslased, et tungida uuesti Eestimaale. Kuid siis löödi otsustav lahing Landeswehri all ja sakslased löödi ühisel jõul

tagasi. Ja siis oli Eestimaa vaba vaenlastest.

Kahe nädala pärast saab Eesti riik juba 20.-aastaseks. Selle ajaga on palju ära tehtud. On asutatud kooles, asutusi heategevuse otstarbeks ning haigemaju. Looduslikult ilusaisse paigusse on rajatud suvituskohti, mida turistid tihti külastavad.
Ilus oled, isamaa!

R.

(Nr. 16.) Maailma suurim varandus.

Kava.

A. Sissejuhatus.

B. Arend. 1. Mustafa.
2. Isa surm.

II Nõid.

1. Nõid ilmutab unes.
2. Nõiapeegel.
3. Nõia juhatus.

III Maa all.

1. Ilmutus.
2. Madu, lõvi ja kaheteistkümmne peaga elajas.
3. Suur varandus.

IV Kuningaks.

1. Tagasi maa peal.
2. Õnnelik elu kuningana.
3. Pulmad.

C. Lõppsõna.

Kord elas hommikumaaal üks mees nimega Harun. Ta oli ehitustööline ja ehitas parajasti kuningalossi, suurt ja uhket. Ta naine oli surnud ning Harunil oli ainult üks poeg nimega Mustafa.

Mustafa oli kaheteistkümnendaastane, ja isal vahest abiks ta töö. Isa tahtis teda kuuteistkümnendaastaselt meistri juurde õppima panna, kuid poeg tahtis minna laia maailma rändurielu elama.

Ühel päeval juhtus nii, et Mustafa isa kukkudes tellingult sai surma. Nüüd pidi Mustafa soov täituma.

Õösel nägi ta unes, et nõid talle ilmutas end ja ütles: "Tule homme päevatõusu ajal linnast välja, kalju juurde, mis seisab 200 meetrit Muramura allikast!"

Kui Mustafa hommikul ärkas, tuli talle õine unenägu selgesti meelde. Ta pani oma uusimad rõivad selga ja asus teele. Jõudnud allika juurde, nägi ta juba kaljut. Kuid kalju juures kedagi ei olnud. Ta läks siiski edasi. Kalju juures polnud kedagi. Kuid korraga kohises tuul ta kõrvus ja ta ette ilmus nõid.

Mustafa jäi keeletult seisma. Nõid ütles: "Ma annan sulle ühe peegli. Kui sa peeglist vaata ja ütled: "Täida mu soov," täitub su soov kohe!"

Rah. +

(Nr. 17.) Minu huvitav matk Saele.

22.III 38.

Kava.

A. Sissejuhatus.

B. Arendus I Teekonna algus.

1. Kogunemine.
2. Teekond algab.
3. Pääsküla jõel.

II Saele.

1. Maanteed mööda edasi.
2. Sael.
3. Metsas.
4. Öölaager.

III Tagasi.

1. Hommik.
2. Teekond tagasi.

3. Kodus.

C. Lõppsõna.

Ühel ilusal suvepäeval olime kavatsenud matkata Sauele. Peale minu oli veel kolm nõmme poissi. Matkahommikul kogunesime Väino juurde, kust hakkasime minema.

Kõigil poistel olid seljakotid ühes teemoona ja muude tarvilikkude asjadega. Väinol oli ka kompass ühes Tallinna ümbruse kaardiga.

Kõik olid kogunenud juba varakult Väino juurde ja nii võisime alata teekonda. Olles Nõmmelt välja jõudnud, matkasime mööda Pärnu maanteed edasi. Hommik oli jahe. Lembe suvetuul paitas põski. Taevas oli selge, tumesinine ja pilvitu. See kõik oletas kuuma päeva tulekut. Sellepärast olimegi valinud nii varase hommikutunni (kell oli kuus) matkamiseks.

Jõudnud Pääsküla jõeni, oli päike juba kõrgel. Seal tegime esimese puhkuse. Jõest sai värsket ja karastavat vett. Võtsime seda veel kaasagi. Ühel poisil oli õng kaasas. Sellega ta püüdis mõned kalad.

Päev läks kuumemaks. Mõne kilomeetri järele olime sunnitud uue peatuse tegema. Tegime oma kotid lahti ja asusime sööma. Jõime palju ja varsti oli vesi otsas. Päike oli kesktaevas.

Lõppeks jõudsime Sauele. Esimeseks kõik poisid tormasid joogikraani juurde jaama. Päev otsa hulkusime Saue metsades, külastasime üht kooliveneda ja õhtuks jõudsime jälle Saue jaama.

Saue jaamast umbes kilomeeter eemal leidsime sobiva laagripaiga. Varssti loitis lõkketuli meie laagri keskel. Sõime oma õhtusöögi ja küpsetasime tulel mõned Pääsküla jõest püütud kalad, mis maitsesid harukordselt hästi.

Esimesse öövalvesse sattusin loosi läbi mina. Istusin üksinda laagritule ääres. Varsti norskasid kõik teised.

Lähenes öö. Oli vaikne. Tasane tuul kohises puuoksis. Korraga näen: keegi koletis sirutab oma avali lõuad minu poole. Ehmun, kuid see oli vaid üks sarapuu vari, mis mind kohutas. On tore üksinda istuda lõkketule ääres öösel ja kuulata öökullide huikamist. Lähenes vahetusaeg. Äratasin järgmise ja varsti norskasin ise.

Hommikul olime kõik aegsasti ülal. Saue asub ka üks pood. Saatsime ühe poisi poodi tooma leiba ja vorsti. Kui ta tagasi jõudis, sõime oma hommikueine ja korjasime laagri kokku.

Varsti olime Saue jaamas. Sealt asusime koduteele. Teekond tagasi oli minu meelest erksam kui minek, sest juba varsti olime Pääsküla jõe juures.

Varsti lahkusime üksteisest.

Sellest matkast on minul niipalju meeles, kui ma kirjutasin. Rohkem ei ole. Aga kui teinekord lähen, kirjutan teile täiuslikuma töö.

(Nr. 18).

Jaaniöö.

V. h. -

1.IV 38.

Kava:

- A. Sissejuhatus 1. Muistne jaaniöö pühitsemine.
2. Kombeid jaaniöö.

B. Arendus. I Jaanipidu.

1. Öine mets.
2. Jaanitulelised

II Vanapagan.

1. Vanapagana ilmumine
2. Hirm.

C. Lõppsõna.

Pühitseti muiste ju jaaniööd lauldes ja mängides ja süüdati jaanituli, et kurjad vaimud mahti ei saaks sel pööripäeval oma nägematutest urgastest siia ilma kiusu ja kurjust tekitama. Talumaja pööningult võis näha igast ilmakaarest vastu helkivaid tulukesi ja taevast, säramas tähtede tuhmis helgis, mille kohal põlesid jaanituled valgustades kogu metsaalust ja täi-

tes ilmaruumi heleda valgusega sel öisel ajal.

Ja harilikult jaaniöö! läks vaga perenaine karjatanava ristteele. luges seal seitse palvet, kord ühtepidi, kord teistpidi ja tegi risti-märgi kurjade vaimude eemalepeletamiseks ning hea piimaanni saamiseks. Kuid ihnus perenaine hiilis jaanilaupäeva õhtul teise talu karjateele, tõi elajate jälgedelt puru, söötis selle oma loomadele lootes saada sellega naabri talu piimaanni endale.

Oli saabunud jaaniöö. Päike vajus silmapiiri taha kullates metsade servi kuldse tikandiga ja paistis kui oleks silmapiir kaetud kuldse ribaga, mis säras ja sätendas viimsete kiirte kullas. Ning sellele järgnes öö, jaaniöö.

Metsas, puude vahel särasid jaaniussikeste tulukesed ja metsaalla kogunes putukaid ja sitikaid siristades vaikselt jaaniöös. Ja läbi hõredate puude vilkus tuluke; Soometsal põles jaanituli.

Paistis kui seisaks mets hardas, vaikselt palves, nii pühalik ja vaikne oli ta. Ja önn suveöötuul silistas põski. Tuli puhang, kaseoksad kohisesid salapäraselt nagu tahaksid nad öelda: "Küll võib olla rumal üks inimene. Ta ei saa aru isegi meie kõnest!"

Ses kohinas oli midagi tõelikkust, kahetsust, hardumust. Ja kes oleks kuulnud tähelepanelikult, oleks kuulnud, et kuused sosistasid üksteisele sügavas mõtiskelus muinasjutte maailma loomisest, paradiisiaiast ja pattulangemisest. Ja kes oleks tähelepanelikult kuulnud, oleks tundnud, et ses toonis oli midagi igatsevat, kauget minevikku.

Suurmetsa jaanituli põles täies hoos ja mets rökkas joodikute jorust, rõõmsaist hõikeist ja lõbusast trallist. Ning nähti öökulli põgenevat ereda valguse eest pimedade laane sügavatesse soppidesse, kuid ei saanud ta kusagil rahu, sest tuledest helkis terve mets.

Kuid korraga kostus hirmukisa, ning õudne kaja rökkas läbi kogu Sepa-salu laane. Ning rahvas jooksis laiali, jättes jaanitule põlema; ning jooksul komistasid mitmed, need jäid sinnapaika. Ning jõudnud välja metsast, vahtis neid kuu irvitav palg.

Ning paha ise oli oma kurjad vaimud seitsme luku tagant lahti lasknud, ning õudsalt kajas kogu ilm kuradite kärast. Ning õudne ja tühi oli see jaaniöö.

Seda jaaniööd ei mäleta enam väga-väga vanad inimesedki, ega mäletaks nende emad-isaäki, kui nad veel elaksid. Ega tea ka keegi, kuidas vanatühi sel jaaniöö! põrguväravaist välja pääses.

HL

(Nr. 19.)

Vang tornis.

Ta istus kõledas tornikambris. Väike aknake heitis valgust ruumi. Sesse kitsasse kongi ei olnud päike kunagi paistnud ja kongi seintelt tilkusid veepiisad tehes tat-tat-tat.

Vangi käsi oli needitud pöranda külge tugeva raudahelaga. Ta silmad olid kinni ja ta kõhku keha oli kui koolnult. Ta oli siin mõistetud vangis raske süüteo pärast: Ta oli tapnud naise ja lapsed. Nüüd tagasi mõeldes tungis ta hinge suur kahetsus. Ta mõtles tagasi ajale, kui nad kõik istusid suure ümmarguse puust laua ümber. Ja siis oli tulnud tüli ning tema oma äkilise meelega (ta ohkas sügavasti) oli seda teinud. Ja kuigi siis teda ahelais kohtusaalist rahvahulga pilke- ja sõimualusena oli asetatud tornikambrisse. Sest oli juba aastaid möödunud ja iga päev oli ta oma patu suuresti kahetsenud ja soovinud endale surma. Kuid Jumalal ei olnud sest veel küllalt.

Raske raudkõrre kriuksumine äratas ta mõtiskelust. Tumedas ülikonnas vangivalvur tõi talle süüa, mis koosnes kõvast leivast ja veest savikruusis. Nälgunud inimese aplusega asus ta närtsima oma leiba, kuna valvur, raskesti ust enese järel kinni tõugates, lahkus.

Lähk väikese akna kaudu kostus voorimeeste räuskamist ja tänavapoiste kisa, kuna üks kutsar, kel nähtavasti suurherra sõidukis oli, söimas eesseeisvaid tänavapoisse, millele järgnes pilkav naer.

Kuuldes iga päev niisugust kära, vang ei soovinud enam üldse pääseda tagasi vabadusse ja ta oli mõistatud ka eluks ajaks vangi. Nii möödusid päevad, aastad.

Ühel päeval astus sisse vangla ülemvalvur. Sõnagi rääkimata vabastas ta ahela ja sundides vangi ees käima, astus alla. Seal lausus ta: "Kunigas on halastanud su peale. Võid minna!" Vang laskus põlvili ja tänas Jumalat selle heateo eest. Kuid kui ta taeva poole vaatas, pimestas hele päikesevalgus ta silmi ja sest peale ei näinud ta enam. See oli Jumala tahtmine.

Kuult. haa.

Prg. II klass.

(Terveid kirjandeid pole säilinud.)

(Nr. 19-a)

Varajasel kevadel. (Mustendi algus.)

Kava:

A. Sissejuhatuse: Kevade tulek.

B. Arendus: 1. Metsas.

2. Järgmisel hommikul.

3. Haigus.

4. Ants koolis.

5. Kodus.

6. Ühel ilusal hommikul...

7. Kurb teade.

C. Lõppsõna: Üksindus.

Oli jää sulamise aeg. Jõe lainetel kiikusid kaldast lahtirebitud jääpangad, mis üksteise vastu põrgates purunesid üksikuteks väikesteks jäätükikesteks. Ja nii päevast päeva, kuni tekkis ainult jääsupp... Nii taganes, alistus ka talv kevadele, ühes jää sulamise ja uue elu tärkamisega looduses. Oli nii jahe, karastav

(Nr. 19-b)

(Isamaa eest) vms. (Mustand-lõpp, mis tunnis vihku jäi kirjutamata.)

(Kus ked, ranna!)

Samal hetkel kõlas pauk ja Gorka varises Jaani käte vahel kokku.

"Gorka!" hüüdis Jaan rabatuna. "Gorka!"

"Jaan," kostis sosin surija huultelt, "Põgene! Põgene ruttu! Nad leiavad su! Suren niikuinii, mine nüüd! Nad tulevad juba!"

"Gorka, jumalaga Gorka," pomises Jaan mõttes, ärkas siis oma kanges-tusest ja saades aru oma seisukorrast, heitis Gorkale veel ühe pilgu, pöördus minekule. Ta südant rõhus justkui raske kivi, oli kadunud tahtmine põgeneda. Kuid teda äratasid mõtteist püssipaugud, ning uue hooga pistis ta jooksma. Ta jooksis kui hullumeelne, seljatagant kostusid hääled ja hüüded: "Seal ta on!", "Talle järele."

Jaan tormas ikka veel edasi. Kaua poleks ta enam jõudnud joosta, kuid sel saatuslikul hetkel tuli talle appi juhus. Nähes eemalt jõge, tekkis talle päästev mõte: Ta rebis omal jooksul riided seljast, niipalju kui jõudis, võttes need kaenla alla pampu, mille pani särki vahele, hüppas siis jõkke, sukeldus, et peita jälgi, ning ujus edasi mööda jõge. Kuid kaua ei suutnud ta vee all püsida, sest ta oli alles väsinud pingutavast jooksust. Varsti ujus ta pinnale, sest pimeduses poleks teda enam keegi leidnud. Oli kevadine aeg ja vesi veel külm, nii hakkas ka Jaan lõdisema. Ta ronis veest välja, otsis märjad riided särki alt välja ja pani nad selga. Kuid need ei annud põrmugi sooja. Seisukord oli meeleheitlik, ümbruskonna taludes peatuda - riskeerimine piirivalve ~~võitvõitlik~~ kätte sattumisega, siinsamas magama heita - risk oma elu ja tervisega. Kolmas võimalus - end vabatahtlikult üles anda - ei, see ei läinud kuidagi. Nii siis - üks kahest, kas see või teine. Ei, - ta magab parem juba siin, sest esimene ja kolmas võimalus on peaaegu samas, kui kolmas ei kõlba - siis esimene ka mitte. Järgi jääks ainult teine võimalus: magada ööd siinsamas. Kuid maha oleks liialt hädaohtlik jääda magama, parem juba puu otsa. Ta ronis lähima jämedama puu otsa, otsis seal sobiva oksa ja uinus.

- - - - -

Silmapiirilt tõusid esimesed päikesekiired, saates oma helendavaid kiiri metsatukale, mis värvus esiteks helepunaseks, siis, üha kõrgemale tõustes, valgustas ta heledasti maad, talumaju ja, tungides puu, mille oli omale valinud Jaan, okstesse, äratas ta ka Jaani, kes, uniseid silmi hõõrudes esiteks oma seisukorrast aru ei saanud ja seepärast juba puult alla pidi kukkuma.

Lõpuks näis ta oma seisukorrast aru saavat. Ta näoilme muutus järsku kurvameelseks, talle tuli meelde ta sõbra Gorka surm, põgenemine ja siis lõppeks pääsemine. Kuid see kurvameelsus lahtus kohe, sest ta oli ju nüüd kodumaa pinnal. Jah, see oli üle hulga aja esimene hommik kodumaal. Sellega ühenduses tuli talle tahtmata meelde ka esimene põgenemine Gorkaga. Kuid nüüd pole teda enam, pole Gorkat, ta ainsat sõpra. Mis peab ta peale hakkama siin üksi, täiesti üksi, mahajäetuna? Ta hinge süttis jälle endine kurvameelsus.

Ta vaatas linnupesa poole, kus askeldasid väikesed linnud. Nad tõid oma poegadele toitu, lendasid vahetpidamata edasi-tagasi, tõid pesa täien-
damiseks õlgi ja muid okkaid.

Äkki muutus Jaani ilme rõõmsaks: töö, jah töö on see. Töö ei ole te-
da veel maha jätnud! Kui veel tööd on, siis pole muret ega üksindust. Ja
töö ei lõpe kunagi: ikka leidub midagi kas parandada või ümber teha. Kui
hakkad rätsepaks, on riidet tarvis. Riidet tehakse linast ja puuvillast.
Puuvill ja lina lõpevad, tuleb uut kasvatada. Töö ei lõpe kunagi.

Ja Jaan ronis puu otsast maha, vaatas rõõmsal pilgul ringi ja lasi
kuuldavale hüüd: "Hurraa! Elagu töö! Elagu kodumaa, elagu Eestimaa!" Ja
siis lisades: "Jah, tõepoolest, ilus oled isamaa!" sammus ta tulevaste
rõõmude ja murede poole. - rõõmsat viisi vilistades ja uhke olles, et ta
võib olla eestlane. "Tõepoolest, nii ilusat päeva pole mul enne olnud."
Ja veelkord hüüdis ta, tõstes silmad taeva poole, küllalt elurõõmsalt ja
jõuliselt, silmis ülim tahe ja püüd:

Elagu kodumaa!

Lõpp.

Prg. III klass.

(Nr. 20.)

Kodanliku Õhukaitse Näitus.

28.09.39.

Kava:

- A. Sissejuhatus: näituse avamine.
- B. Arendus: 1. Valguskindlad aknakatted.
2. Gaasitorbikud.
3. Ipariidi kahjustus.
- C. Lõppsõna: üldmulje.

23. septembril s. a. avati Börsisaali ruumes Kodanliku Õhukaitse
(KÕ) Näitus. Näitus oli korraldatud KÕ nädala puhul, mille avaaktus toi-
mus "Estonia" kontsertsaalis pühapäeval, 24. septembril.

Näitusel oli rohkesti väljapanekuid gaasikindla rõivastuse, õhu- ja
gaasikaitse kirjanduse ja gaasikaitse alalt j. n. e.

Kaubamaja "Jüri Kodres" oli välja pannud oma valgusekindlad paberist
aknakatted, mida küsitsi saab alla ja üles tõmmata. Väljastpoolt on nad
täiesti mustad ning teiselt poolt rohelised. Edukalt saab neid aknakat-
teid kasutada vaenlase õhurünnakute ajal öösel, millal see eriti tarvi-
lik on pimendamiseks. Katte hind on keskmises laiuses kaks krooni kuus-
kümmend senti.

Ka oli sama firma poolt välja pandud gaasikindlad tsellofaan-pabe-
riga ümbritsetud pakised.

Järgnevalt oli välja pandud arstimate nimekiri gaasimürgituste vas-
tu, mis igal kodanikul peaks varus olema.

Tähelepanu köitis ka J. Tae poolt valmistatud osa Tallinna mudel
ning gaasiväljendi ja korrastatud pööninguga maja mudel. Siis oli näha
ka veel rida gaasitorbikuid:

- a) torbikud suitsu vastu,
- b) torbikud gaaside ja suitsu vastu,

c) torbikud gaaside, suitsu ja vingu vastu ja

d) torbikud hapnikuvarustusega üheks tunniks.

Väljapanekute hulgas olid veel huvitavamateks vahakujud iperiidi mõ-
juga inimese näol. Näitusel müüdi ka KÕ märke. Üldmulje näitusest jäi hea,
ka anti näituse publikule seletusi väljapanekute kohta, mida huviga kuulati.

R+

(Nr. 21.)

Lahvardi Kristjani ja Tõmmu tüli.
(Jakob Pärna novelli "Oma tuba, oma luba" järelle.)

9.11.39.

Kava:

A. Sissejuhatus: Jakob Pärna tegevus.

B. Sisu: 1. Kristjan hagu raiumas.

2. Sõnavahetus metsavahiga.

3. Kristjan mõisas.

4. Tõmmu kojutulek.

5. Tõmm mõisas Kristjani peale kaebamas.

6. Tõmmu mõtted.

7. Kristjan kohtu ees.

Lõppsõna: "Oma tuba, oma luba" tähtsus.

Jakob Pärn on üks meie tuntumatest vanemapõlve kirjenikest, ta sün-
dis a. 1843. 30. oktoobril Tormas. Ta lõpetas Tartus kreiskooli ja seal-
se seminari ning tegutses mitmel pool õpetajana. Oma paremad tööd kirju-
tas ta Lihulas, kus ta oli kooliõpetajaks aastast 1882.-83.

J. Pärn Ta oli üks innukamatest Jakobsoni pooldajatest ja ka oma kirjandus-
likkudes teostes püüab ta esile tuua Jakobsoni vaateid. Jakob Pärna täht-
samad tööd on "Oma tuba, oma luba" ja "Must kuub". Kirjanik suri 16.-dal
oktoobril 1916. kõrges vanaduses.

Järgnevalt valgustaksime ühte osa "Oma tuba, oma luba'st", nimelt
Kristjani tüli Tõmmuga.

Lahvardi Kristjan võttis kirve selga ja läks koplisse hagu raiuma.
Olles juba umbes sada kubu kokku sidunud, ilmub järsku metsavaht Tõmm ja
käratseb juba eemalt:

"Mis sa, Kristjan, siin hullad? Kas sa ei tea, et talupoegadel metsa
raiumine mõisa poolt keelatud on?"

Kristjan vastab rahulikult, et mõisahärra käskinud tal kopli hagu-
dest puhastada. Sellega ei jää aga metsavaht veel rahule, vaid kärgib
edasi ja käsib Kristjanit kirve ära anda.

Selle peale saab Kristjan vihaseks ja ütleb: "Kuure, metsavaht! Kui
sina minu maalt kohe ei lahku, viskan su kui takukoonla üle aia!"

Metsavaht Tõmm, kes juba Kristjani isaga vihavaenus oli, ei mõtlegi
Kristjani nõudmist täita ja karjub Kristjanile:

"Valitse oma keelt, sina, isekas talupoeg! Mina olen sinu isaka mõnda
noota vedanud ja küllap saan ka sinuga hakkama. Lasen sinu su maalt välja
ajada ja kaeban su peale mõisahärrale!"

Nende sõnadega lahkub vihane Tõmm Lahvardilt.

Kristjan istub aga maha ja mõtleb järele. "Eesti rahvas, sa oled
linnu kombel lendaja ja su maa on su jalge alt võetud." Ta kahetseb se-
da, mis oli juhtunud, kuid tema uhkus ei oleks lubanud metsavahile, kel-
lega ta isalgi oli tulnud vägikaigast vedada, alla anda. Nende mõtetega
asub ta teele mõisa, et seal enne veel kui Tõmm, asja mõisahärrale ära
rääkida.

Mõisas Kristjan mõisahärrale alandlikult kogu loo ja mõisahärra lu-
bab Tõmmule sellest rääkida. Nüüd läheb Kristjan juba rõõmsamal meelel
koju.

Kui Tõmm koju saabub, on ta pahuras tujus. Koduste küsimusele, kes te-
da täna pahandanud, vastab ta, et Lahvardi Kristjan olevat see närune ta-
lupoeg, kes temale julenud vastu hakata. Kui tütar Leenu teda kaitsema hak-
kab, sõimab Tõmm ka tema läbi.

Järgmisel päeval läheb Tõmm mõisa Kristjani peale kaebama ja seletab,
et too teda sõimanud vereimejaks. Härra aga ütleb, et kuigi orja, süütut
inimest ei või peksta. Küll aga sõimamise eest peab Kristjan kohtu ees
vastust andma. Rahuldamatult sammub Tõmm koju.

"Ei viie aasta eest olnud niisugust asja, et härra talupoega kaitsema tuleb," mõtleb ta.

Kohtu ees härra noomib Kristjani läbi ja ei lase talle seekord veel peksta anda. Häbistatult sammub nüüd Kristjan kodupoole. Ennemini oleks ta lasknud end koera viisil alandada, kui seal vabandust paluda.

"Oma tuba, oma luba's" kirjeldab autor väga tõetruult tolleaegse renditaluperemehe elu ja nagu Kristjani isa ise ütleb, kui poeg tahab talu korrastada: "Poeg, ole kaval kui madu ja vagus kui tuikene! Jäta kirves parem roostetama, kui sa kätt temaga maja külge paned. Sellest ei tule meile muud, kui halba." ✓ H-

(Nr. 22.)

Jaanus - Tasuja.

14.12.39.

Kava: ✓

A. Sissejuhatus: Jaanuse lapsepõlv.

B. Areng: 1. Jaanuse mõtted.
2. Sõpruse purunemine.
3. Taplus Metsa talus.

C. Lõppsõna: Jaanus Tasujana.

Ed. Bornhöhe "Tasuja" peategelane Jaanus sündis vaba mehe Tambeti pojana üksikus Metsa talus Tallinna lähedal. Juba üsna noorelt pandi Jaanus Tallinna kloostriisse tarkust õppima. Oli see ju talumehe poja kohta tollal veidi ebaharilik, kuid isa tahtis tast kirjameest teha ja pealegi oli ta vaba mees.

Õppides kloostriis lugemise selgeks, tärkab Jaanuses huvi raamatute vastu. Eriliseks lemmikalaks on tal ajalugu. Olles ise orjusest vaba, hakkab ta eesti rahva saatuse üle mõtlema. Kas on üks eestlane vähem väärt kui sakslane? Jaanuse mõttekäigus leiab see küsimus endale vastuse, et iga rahvus on ühepalju väärt ja pole ka sakslane kõrgemate vaimuannetega, kui "mühakas eesti talupoeg", nagu mõned sakslased armastasid rääkida.

Jaanus unistab õndsast Periklese ajast Kreekas. Ka pole ta unustanud vanaisa Vahuri mälestust surivoodil, milles käsib hoiduda isandaist ja põlata nende usku, parajal ajal aga hakata vastu. ✓

aeg! Jaanuse iseloomus näeme isamaa-armastust ja eneseuhkust vaba eestlasena. Ta ei saa end alandada orjana - ta uhkus ei luba seda. Samal põhjusel purunes ka Oodo ja Jaanuse sõprus. Seal tekkis aga piinlik moment Emiilia ja Jaanuse vahel. Emiilia oli häbi oma venna pärast, Jaanusel oma teo pärast - rusikahoobi pärast, mille ta äkilises vihas Oodole andis.

Viis aastat pärast seda, kui nad jälle kohtuvad Jaanuse aias, esitab Emiilia talle küsimuse, kas võiks tema perekonda taga kiusata, tema rahva vastu võidelda. Sellele küsimusele annab Jaanus kaudselt vastuse teose lõpposas, kui ta Jüriöö-mässus Oodo tapab.

Kui verises tapluses Metsa talu õuel ta isa vangilangeb ja mõisas elusalt mädaneda lastakse, hakkab Jaanus rahvast mässule õhutama. See õnnestub tal ja ta saab Tasujaks. Tasujaks oma isa surma ja eesti rahva vabaduse eest. ✓ R+

(Nr. 23.)

Sõnum ajalehele.

Seanss surmakiirtega.

Kava.

A. Sissejuhatus: Täiendav sõnum E. Lepiku leiutise kohta.

B. Arendus: 1. Laboratooriumis.
2. Surmakiirte aparaat.
3. Kiirte mõju.
4. Pilt kaluritest.
5. Surmakiired sõjavahendina.

C. Lõppsõna: Seansi lõpp.

"Päevalehele" saabus ajakirjanik Peeter Boosaarelt täiendav sõnum Eduard Lepiku sensatsioonilise leiutise kohta. Nimelt läbis mõni päev tagasi ajalehti sõnum, et on leiutatud surmakiired! Paljud seda ei uskunud,

19

sest oli ennegi tehtud katseid surmakiirtega, kuid need olid jäänud tagajärjetuiks. Kuid seekord ei pidanud optimistid pettuma oma lootusis. Sõnum ise oli järgmine:

"16. märtsil kell 17 andis hr. Lepik ajakirjanduse esindajatele võimaluse tutvumiseks tema leiutise - surmakiirtega. Jõudnud leiduri laboratooriumi, palus härra Lepik meid istuda suure laua ümber, mille keskel asetseb suur metalsete seintega aparaat, ja kustutas tuled, jättes põlema vaid punase lambi laua kohal.

"Siin näete minu surmakiirte aparaati," ütles ta, osutades aparaadile laual. "Ühes surmakiirtega töötab ka kaugenägemisaparaat ultrapunaste kiirte abil. Kahjuks ei oma nad läbitungimisvõimet rohkem kui tuhande kahesaja kilomeetri raadiusega, kuna surmakiired omavad kahe tuhande kilomeetrilise mõjuraadiuse. Inimese organismile mõjuvad surmakiired, millised on lühimad kõigist senituntud elektromagnetilistest kiirtest, tuhande kilomeetri ulatuses surmavalt - inimene söestub. Kahe tuhande kilomeetri kauguses mõjuvad surmakiired inimesele teda vaimselt halvavalt, võib isegi ette tulla nõdrameelsust."

"Surmakiirte mõju kontrollitakse ultrapunaste kiirte abil, mis võimaldab sihti muuta vastavalt soovile. Tarvitseb ainult mõlemate aparaatide kauguse ja kõrguse skaalad ühte seada ja tulemust võime jälgida ekraanilt." Leidur lülitas ekraani sisse ja jätkas:

"Ka surmakiirte mõju saab reguleerida vastava skaala abil. Arvus, milliseid ma enne mainisin, on suurimad. Surmakiirte eest kaitseks on vaid üks abinõu - klaas. Klaasist ei tungi minu leiutatud kiired mitte läbi. Surmakiired on nähtamatud ja nende kiirus on üheksakümmend kaks miljonit perioodi sekundis. Nüüd näete ekraanil seda, mis sünnib meist 2 tuhat ükssada kilomeetrit eemal, 315,30."

Jälgisime hoolega ekraani. Korraga ilmus sinna pilt: Tormine meri, kalurid paatides, võideldes elu eest...

"Näete, need inimesed seal on hädas. Arvatavasti ainult meie teame seda. Nüüd ma pildistan sündmuse ning ajalehtedes võite kirjutada: "Norra kalurid heitluses tormiga." Kui lisate veel pildi, tuleks sellest rabav üllatus, kuid keegi kahjuks ei usuks teid, enne kui ma oma aparaati laiematele hulkadele pole tutvustanud."

"Kas mõtlete oma leiutist rakendada sõjas?" küsis keegi.

"Kahtlemata oleks see tõhus abinõu vastase hävitamiseks, kuid siiski liiga hirmus," vastas leidur. "Ja pealegi tuleb silmas pidada, et üksainus selline surmakiirte aparaat läheb maksma vähemalt kaks ja pool miljonit senti. Peale selle veel volukulu, mille abil aparaat töötab. Vaenlasel on aga võimalus end klaasi abil kiirte vastu kindlustada, kas või valmistades purunemata ja painduvast klaasist kehakatteid. Tänapäeva sõjas oleks aga kiirtel hoopis suurem tähtsus selle poolest, et kiired mõjuvad iga sugustele bensiini abil töötavatele mootoritele halvavalt. Selle vältimiseks peaks vaenlane kõik oma sõdimisabinõud - lennukid, soomusautod ja nii edasi - klaasi abil kindlustama. Kuid mõtelge, mis see maksab!

Nüüd reguleerime saatja kauguse ühele lagedamale kohale, kus pole inimesi."

Ta keeras skaalat ning ekraanil vaheldusid ülikiirelt pildid. Korraga jättis leidur skaala seisma. Ekraanil oli näha lumine maastik, otse meie ees oli suur puu.

"Austatud kuulajad! Te näete praegu soome maastikku, kuussada seitsekümmend kilomeetrit eemal põhjas. Oma katse surmakiirtega sooritan ma selle puuga. Pange nüüd hästi tähele: ma lülitan aparaadi sisse. Üks... kaks... kolm!"

Peaaegu samal hetkel söestusid vana puu oksad ja ta tüvi, lumi aga jäi okstele rahulikult püsima.

"Näete nüüd," ütles leidur. "Minu leiutise abil võib hävitada korraga terve vaenlase rügemendi, kõigest tungivad läbi kiired, mis toovad surma... Ainult klaas, ainult harilik, läbipaistev klaas peab kinni need kiired."

Siis korraga läks ruum valgeks. Katse oli lõppenud." ✓ Jc.

(Juh. Liivi "Vari" järele.)

Kava:

- A. Sissejuhatus: Juhan Liivist.
- B. Arendus: 1. Kukulinn.
2. Villu kodu.
3. Villu unistused.
4. Villu karjasepõlv.
5. Kohtumine mõisa noorhärrega.
- C. Lõppsõna: Villu iseloomu kokkuvõte.

Juhan Liiv, üks meie käesoleva sajandi algaastate silmapaistvamaid ja paremaid kirjanikke, sündis 1. mail 1864. Ta noorpõlv möödus üksildasena ja sõpradeta, endassesüvenemuna, nagu ta oli, olid ta ainsad sõbrad raamatud. Juhan Liivis avaldusid aga eriti silmapaistvad anded kirjanikuna.

Liiv oli pärit vaesest perekonnast. Vahest ei jõudnud ta isegi paberit osta kirjutamiseks, vaid tarvitas selleks ajaleheääri. Teiseks takistuseks ta kirjanduslikus töös said sagedased närvihaigusehood, mille tagajärjel kirjanik ka suri võrdlemisi noorelt, oma parimas eas.

Juhan Liivi peamiseks alaks olid luuletused. Peale selle kirjutas ta ka mõningaid jutustusi, millistest tuntuimaks ja populaarseimaks on saanud "Vari". "Vari", võiks ütelda, on kirjaniku enese autobiograafia kolmandas isikus, sest "Varju" peategelase Villu elulool on väga palju sarnadust Juhan Liivi omaga.

Juhan Liiv suri 11. detsembril 1913. aastana.)

seal Kukulinn oli ehitatud üksikule soosaarele vallavaestele eluasemeks, oli kokku klopsitud üksteist hütiti, viltuvajunud, pooleldi katuseta, lagunemas, üks hullem kui teine. Mitmest vaesest oli kokku pandud üks perekond, et mahutada neid ära neisse üheteistkümnesse haletsusväärseesse hütiti. Talvel küisid Kukulinna elanikud kerjamas, suvel heinatöödel ja mujal.

Kukulinn oli paljas liivaseljäandik, kus ei kasvanud midagi muud kui mõned kanarbikud ja jändrik mänd. Seal, ühes neist üheteistkümnest onnist, elas Villu ühes oma vanaema Madliga.

Villu unistuseks oli Peipsi. Ta ei olnud veel kunagi seal käinud, ainult vanaema oli rääkinud talle sellest. Nii armsana, igatsetavana tundus talle Peipsi, Peipsi, mida varjas oma taga suur mets, Kohin.

Villu oli vaeslaps. Ta isa ja ema olid surnud, kuid vanaema ei öelnud seda. Villule. Ka isa kohta ütles vanaema, et ta ükskord tuleb. Alles pärast vanaema surma, kui Kuuse talu peremees võttis Villu enese juurde, sai viimane teada tõe.

Kuuse peremees hoolitses Villu eest hästi. Juba esimesel aastal pandi Villu karja. Seal, looduses viibides, ärkasid Villu unistused. Ta oli kuulnud mõisa vaimutüdrukuid laulmas:

"Teele, tee kurekesed,
üle mere, metsade ja maa,
üle suurte linnade,
sinna, kus Egiptimaa!"

Nüüd mõtles ta selle sisu üle lähemalt järele. "Millised võiksid küll olla need suured linnad?" küsis ta eneselt. Ja seal kaugel, kaugel kuskil pidi olema Egiptimaa. Niisugused mõtted täitsid Villu pea ta karjasepõlves.

Siis ükskord kutsuti ta ühe süüteo pärast mõisa. Seal kohtus Villu mõisa noorhärrega ja see, saades esitatud küsimustele teravmeelseid vastused, annab Villule mõned raamatud lugeda.

Villu oli ka maalapse kohta väga terava mõistuse ja laialdase mõttekujutelmaga. Aga ka uhkust oli tas, enese-uhkust. Kui talt küsiti, kust ta pärit on, vastas ta kõhklemata ning häbenemata: "Kukulinnast!" Villu noorpõlves, olgugi et ta oli üles kasvanud vaestes oludes vaeslapsena, leidis mõningate varjukülgede kõrval ka rida helgeid hetki, eriti Kuuse talus karjasena, kus tas ärkasid ilusamad unistused kaugetest maadest ja meredest.

(Nr. 25.)

Matti ja Liisa käik Lapinlahele.

16.4.40.

(Juhani Aho "Raudtee" järele)

Kava:

- A. Sissejuhatus: Juhani Ahost.
 B. Arendus: 1. Matti ja Liisa teekond.
 2. Kohtumine praostiprouaga.
 3. Raudteejaamas.
 4. Rongil.
 5. Matti ja Liisa koduteel.
 C. Lõppsõna: "Raudteest".

Juhani Aho sündis aastal 1871 looduslikult kaunis Soome maanurgas. Juba varases nooruses tundis ta huvi kirjanduse vastu. Ta oli üles kasvanud rahvuslikus meeles ja oli üks esimesi, kes soomest asus saksapärase nime soomepärase Aho vastu. Tema tähtsamad teosed on "Laastud", "Panu", "Juha", "Õpetaja proua" ja "Raudtee". Kirjanik suri aastal 1921. "Raudtee" on humoristlikku laadi jutustus eidest ja taadist, kes esimest korda raudteed nägid.

Matti ja Liisa, kes kumbki ei tahtnud teineteisele oma huvi raudtee vastu näidata, asusid teele Lapinlahele, et kuulata kirikus Lapinlahe õpetajat, nagu nad ise ütlesid, "kõrgemate vaimuannetega" õpetajat. Tegelikult aga tahtsid mõlemad raudteed näha. Kui praostiproua neid teel nägi, ütlesid nad talle, et lähevad Lapinlahele suguasi vaatama. *Minus?*

Kui nad teeristile jõudsid, pöördus Matti aga kirikuteelt kõrvale ja ka Liisal ei jäänud muud üle kui järgneda talle. Kui nad Lapinlahe raudteejaama jõudsid, kohtasid nad tuttavat raudteeametnikku Villet, kes neile jaama ja raudteed näitas. Lõpuks kutsus ta nad kaasa rongisõitu tege-
 }
 gema.

Matti ja Liisa ei teadnud isegi, kuidas nad vagunisse said, kuid korraga nad seal olid. Rongis tegi nendega juttu üks kaubasell, kes müüas kelli. Ta küsis, kuhu peremees ja perenaine sõidavad ja veel mõndagi ning viimaks andis Mattile isegi viina juua. Ehk küll Liisa selle vastu oli, ei saanud ta ometigi midagi teha. Viimaks jäi Matti joomisest purju ja jäi magama ja nad sõitsid jaamast mööda. Selle eest tuli Mattil konduktorile trahvi maksta ja üpris halvas meeoleolus lahkusid nad rongist. Matti ees ja Liisa järel sammusid nad kodu poole, ekslesid võõrastes kohtades, kuni jõudsid koju. Pärast seda ei rääkinud nad kordagi enam Lapinlahel käimisest.

Selle teosega on Juhani Aho andnud ~~me~~ huvitava ~~elamuse~~ ^{teatavat} kahest talu-
 mesega, kes esimest korda raudteed nägid. Hoolimata humoristlikust ~~vaimust~~ ^{vaibad}, millega teos on kirjutatud, on see siiski realistlik jutustus, nii oma tege-
 laste kui ka sündmustiku poolest.

Rah. raam.

Prg. II kl. kirjand "Irboskas" vt. erilehel.

Prg. III kl. referaat Ed. Bornhöhe "Tasuja" üle vt. originaal ja erilehel.

1940./41. õp.-a. (II kl.): Möödunud suvi (Kiri sõbrale); Tule kasu ja kahju (vt. erilehel). Kodused kirjandid: Meie esivanemate röömu ja mure kajastusi rahvalauludes; Jõgi ja raudtee (vt. originaalid ja äratrükid).

(Nr. 26.)

Punaarmee XXIII aastapäev.

03.03.41.

23. veebruaril pühitses kogu Nõukogude Liit suurt aastapäeva - Punaarmee XXIII aastapäeva. Selle suure sündmuse puhul lehvisid üle kogu meie suure kodumaa kolm päeva lipud; peeti kõnesid ja eraldi anti välja mõned brošüürid, nagu J. V. Stalini "Punaarmee kolmest iseärasusest" ja Nõukogude Liidu marssali Timošenko lühibiograafia.

Võimas Punaarmee loodi 1918. aastal; tema ridadesse koondusid Marx-Engels-Lenin-Stalini suure asja ustavamad jüngrid, alustades võitlust valgete "lihunikkude" vastu. Hiljem koondati Punaarmee ridadesse sunniviisiliselt ka kodanlased.

Kodusõjas Punaarmeel tuli võidelda paljude vaenlaste vastu, kes tungisid Venemaa suunas idast, läänest, põhjast ja lõunast. Need olid värskele töölisvabariigile rasked päevad; korra alalhoidmiseks tuli maksma panna terror. Ajal, kui Punaarmeel tuli võidelda igast ilmakaarest peale tungivate valgete vägede vastu, hukati Moskvast igal ööl tuhandeid inimesi.

Valgete kindralite admiral Koltšaki, Denikini jt. väed aga löödi Punaarmee poolt tagasi. Seal tungisid Nõukogude maale välisimperialistide jõud, kes maad laastades tungisid Venemaa südame - Moskva poole. Põhjast saagiahnitsejad inglased ja prantslased, idast imperialistliku Jaapani ahned verekoerad - need kõik olid välja astunud kommunismi hävitamiseks Venemaal. Võimas tööliste ja talupoegade Punaarmee ~~lõid~~ nad laiali - välismaalaste-interventide väed olid sunnitud pöörduma tagasi oma laevadele ja lahkuma. Kuid sellega veel ei lõppenud imperialistide püüded Venemaa suhtes. Valged väed tungisid Ukrainasse, laastasid maa ja hävitasid vilja ning sel aastal valitses üle maa suurim näljaaeg, mida kunagi inimsugu on tunnud (H. G. Wells).

Aastal 1938 näitas suur ja võimas Punaarmee jällegi oma valmisolekut kaitsta oma suure sotsialistliku kodumaa pinda. Jaapani imperialistide poolt provotseeriti Kaug-Idas Hiisani järvel kokkupõrkeid Punaarmeega, kuid viimane andis neile tõhusa õppetunni.

Aasta hiljem avanes Punaarmeel võimalus okupeerida Saksamaa poolt peaaegu täiesti vallutatud Poola Vabariigi pool territooriumi.

Viimane Punaarmee suur võit seisis selles, et vallutati osake Soome Vabariigi territooriumist - Karjala. 1939. aasta sügisel ilmusid äkki Soome pealinna kohale suure naaberriigi lennukid ja heitsid alla pomme. Seega oli sõjale algus tehtud. Visalt arenes Punaarmeel võitlus karastatud, sitkete soomlaste vastu. Langes tuhandeid inimesi. Punaarmee väed olid jõudnud juba Viiburi alla. Linna kangelaslikud kaitsjad ehitasid inimüüri linna kaitseks; nad langesid. Võimas Punaarmee marssis Viiburisse ja veidi aega peale seda soomlased tegid rahu.

Need ^{on} oleksid Punaarmee sangarteod.

Miks on siis Punaarmee tugevaim armee maailmas? Ta on ekspluateerimisest vabade tööliste ja talupoegade armee; ta on maailma kulturseim armee; ta on maailma suurim armee.

Kuidas oli siis aga võimalik, et tekkis Eesti Vabariik, kui ta enne oli olnud Venemaa osaks? Pealegi ei olnud Eestil üldse armeed. Selles võib põhjusena esineda asjaolu, et Punaarmeesse võeti sunduslikult ka kodanluse käsilasi, kes esimesel kokkupuutel vaenlasega kohe relvad maha viskasid ja põgenesid. Korraks olid eestlased vallutanud isegi Pihkva ja tungisid Peterburi peale, kuid viimasest retkest ei saanud asja ja ka Pihkva loovutati vastasele suuremeelselt.

Punaarmees ^{on} sisemiselt on 23 aasta jooksul palju muudatusi sündinud. 30-te aastate ajal toimus Punaarmees suur puhastustöö. Likvideeriti palju vandeseltse, nende seas ka trotskistide liikumine. Hukati palju marssaleid ja kindraleid, nende seas ka marssal Tuhhatševski jt.

Praegu peame tõsiselt rõõmustama, et oleme võimsa Punaarmee kaitse all.

Elagu võimas Punaarmee! Elagu kogu maailma töötajate suur juht sm. Stalin!

3.

(Nr. 27.)

Kevad ja noorus.

28.04.41.

Nad olid üks. Mets kohises nende peakohal; oli kuulda linnulaulu ja kajakate kädinat, kes tulid merelt. Meri oli teiselpool teed nende ees; kuna oli tuuline, kogus randa vahutavaid murdlaineid, mis murdusid mere kohinas vastu kallast. Ülal, pilvedest ilmus lennuk. Tütarlaps tõstis pilgu taeva poole.

"Mida sa vaatad?" küsis noormees. "Sa siis ikka usud veel, et sõda võib eesti rahvale õnne tuua? Ja sa arvad, et Eesti vabariik veel üldse kunagi eksisteerida saab?"

"Ma tean, mis tähendab sõda, kuid ma ei näe teist võimalust." Lootus

julgustab mind," vastas tütarlaps, pööramata silmi lennukilt. Ja ta lisas:

"Ma ei soovi nagu sinagi sõda, kuid sa peaksid aru saama, et see tulemata ei või jääda. Sa tead ju ometi, mis sünnib Balkanil!"

Noormees heitis pilgu kellale.

"Peame nüüd minema, sest mul on tähtis koosolek," ütles ta. "Kuid õhtul?"

"Mul pole aega täna õhtul," vastas teine.

Nad sammusid vaikides mööda siledat teed autobusepeatuseni. Tolmune autobus viis nad tagasi pealinna.

Kui nad Viruväljakul seisisid, ütles tütarlaps:

"Me võiksime siiski tänase õhtu mööda saata kinos. Kuid ma vihkan kinosid. Nad viivad su paariks tunniks teise maailma, kuid väljudes kinost tunned sa jälle reaalsust ja ta on kaks korda rõhuvam kui enne."

"Olgu!" vastas teine. Nad lahkusid teineteisest.

Jaan sammus aguli poole. Ta nägi saba lihapoe uksest välja ulatuvat, kuulis naiste kisklemist ja sõimu kehtiva korra kohta. Kibedusega mõtles ta: "On veel palju ollusi, kes on vaenulikud sotsialistlikule ühiskonnale." Kuid ta oma otsekohesuses ei aimanudki, kui palju neid tõeliselt oli. Ta segas pealegi oportuniste tõsiste kommunistidega, isikuid, kel puudus julgus oma tõelist "mina" näidata, kes püüdsid vaid omakasu, omamata tegelikult mingeid aateid. Kuid sellega segas ta ka ennast ära. Ta vaated olid alles kujunemas ja olid vastuvõtlikud välistele mõjutustele. Uus kord oli tulnud liig järsku ja seetõttu tekkis mitmeid puudusi avaliku elu korralduses. Need vaigiti tavaliselt koosolekutel maha, kuid ta oli liig pime selleks, et näha neid puudusi. Ta oli oma sisemuses veel haaratud esimese vaimustuse hoost.

Koosolek möödus tormiliselt. Kõneleja rääkis kommunismi aadetest, tegi põhjalikult maha kodanlust ja kapitalismi. See kõne polnud midagi uut. Selliseid "standardkõnesid" kanti ette igal pool, ainult välist vormi muudeti veidi. Koosoleku lõpul kõneleja pani ette laulda "Internatsionaali". Umbes veerand ametiühingu liikmeid laulsid kaasa, kuid Jaan ei olnud nende hulgas. Koosolek oli veninud pikale ja ta pidi ruttama, et mitte hilineda.

Nad kohtusid "Heliose" ees, kus ilutses suur plakat: "Vallatu Glory pansionist". Jaan vaatles tüdrukut ja ta tundis, et ka teisel oli õigus. Tal oli õigus kaitsta oma vaateid ja tal ei olnud õigust ~~teile~~ sundida loobuma ta vaadetest. Ta mõtles suurte revolutsioonide päale. Ometi olid igal ühel omad põhimõtted, mida nad ainsaiks õigeks pidasid. Ta pidi sellega nõustuma.

Nad astusid kinno.

3.

(Nr. 28.)

Güm. III kl.

Tallinna X güm. III⁶ kl.

NKVD küüsis.

20.01.42.

Oli 17. juuni pärastlõuna, kui tuli teade minu isa vangistamisest. Ta oli koos mõnede teiste ohvitseridega Petseri suvelaagrist saadetud vastu tundmatule tulevikule, arvatavasti Venemaale, võib-olla ka juba maha lastud. Võib kujutada ette nende inimeste tundeid, kui äkki tuli käsk, asuda veoautosse ja õhukestes suveriietes, ilma mingi varustuseta, alustada teed ida poole. Nad muidugi teadsid, et puhkeb sõda - venelased ei püüdnudki seda varjata.

Nüüd oli oodata, et ka perekond saadetakse välja. Otsustasime esimesel võimalusel põgeneda, kui selleks tuleb tarvidus. Kolm päeva hiljem umbes kella 12 paiku öösel kolistasidki ukse taga militsionäärid. Tandsime, mis see pidi tähendama. Olime kõik riides ja avasin ühe hoovipoolse akna, et võimaluse korral välja hüpata. Hoovi peal ei olnud kedagi näha. Sai me kõik kolmekesi, mina, ema ja vend, aknast välja. Meie maja asetseb tiheda männimetsa sees, nii et oli võimalik märkamatuult hiilida naaberkrundini.

Väljas oli kuulda venekeelseid sõnu ja sõimu. Kavatseni nähtavasti

ust lahti murda. Korrage ümber vaadates, märkasin, et olen üksi. Ma ei tundnud mingit hirmu, pigem oli see mulle kassi ja hiire mäng. Ma ei tundnud veel küllalt hästi kommunistide kombeid. Hiilisin naaberkrundini ja vinnasin end üle aia. Läbisin veel mõned krundid ja alles siis sõandasin ilmuda välja Vabaduspuiesteele. Kõik oli vaikne. Olin üksi.

Koju tagasi ma ei julgenud pöörduda, vaid võtsin suuna Tallinna poole, kus elas mu tädi ja kelle juurde oli juba varem kavatsatud rüüdsesminna.

Õo oli selge ja karge; mul oli seljas vaid pintsak. Kõndisin maa Tallinnani ära üsna ruttu. Tädi elas Toompeal, kuhu ronisin nüüd ka mina. Kuid seal tuli halb üllatus. Helistasin mitu korda; viimaks tuli majahoidja ja teatas, tädi olevat juba mitme päeva eest ära viidud. See viis mu tasakaalust välja. Mis pidin ma tegema, kuhu pidin minema?

Sihitult hulkudes olin jõudnud hirvede parki. Astusin mööda astmeid alla, kui äkki miski sundis mind peatuma. Keegi tuli joostes, komistas ja jäi maha lamama. Siis tõusis ta ja upitas end pargipingile, kuhu jäigi. Ronisin hääletult alla, kuni jalg puudutas pehmet liivast teed. Äkki kõlas mitu püssipauku, mis lõhestasid õist vaikust. Peitusin kiiresti põõsasse ja ei julgenud end mitu minutit sealt liigutada. Kui aga enam pauke ei järgnenud, tõusin ja läksin ettevaatlikult edasi. Äkki kerkis minu ette inimese siluett. Põrkasin tagasi, kuid tardusin siis seisma. Mu ees kuuvalguses seisis tütarlaps, noor, umbes kuueteistkümnenaastane. Nähes mind, oli ta üllatus ja kohkumine vist sama suur, kui minulgi. Kuid kumbki meist ei pannud jooksu. Seisime vaid mõned pikad sekundid nii, teineteise vastas. See pidi vist väga naljakas olema; ka tema oli palituta, vaid kleidi väel.

"Kas nägite neid...?" küsis ta äkki, kerge värinaga hääles. "Kuhu poole nad jooksid?"

See tuli nii ootamatult, see küsimus. Vastasin naiivselt:

"Ei!"

"Kas nad tulistasid teid?" küsisin hetke pärast.

"Mind - jah!" vastas ta tumedalt.

Sellest ootamatult alustatud kõnelusest selgus, et olime ühesuguses olukorras. Ka tema oli põgenik.

Järgmisel hommikul otsustasime koos lahkuda linnast, mina, et minna mu onu tallu, mis asetses umbes 40 km linnast eemal Narva maantee ääres.

Olime õo veetnud kivitrepil vastu müüri; nüüd läksime edasi mööda kõrvalisemaid tänavaid linnast välja. Pirital nägime, kuidas kleebiti seintele ja postidele plakateid, mis teatasid sõja kuulutamisest ja sõjaseisukorrast. See ei tulnud küll suure üllatusena, ometi tegi minu kavatsuse teostamise raskeks. Mu kaaslane, kellel polnud kohta, kuhu minna, tuli minuga. Esimese päeva teekonna käisime ära vahejuhtumiteta ja ööbisime metsas. Merelt kostis suurtükimürinat. Teisel päeval jõudsime õnnelikult, käies läbi kõrvaliste alade ja hoidudes kõrvale maanteest, onu tallu. Seal olime varjul kuni augustikuuni, mil saksa väed lähenesid Tallinnale.

Lahingute ajaks paitusime kõik metsa ja jäime õnnelikult terveks. Kui saksa väed Tallinna vallutasid, sain autoga koju, kus selgus, et kõik oli olnud suur eksitus - mu ema ja vend olid kodus terved ja militsionärid olid tahtnud vangistada kedagi teist, eksides majaga.

Tütarlaps, kes oli mu kaaslaseks, oli kaotanud oma mõlemad vanemad, kes kommunistide poolt olid maha lastud vangistamise ajal põgeneda püüdmise pärast. Ta oli kaotanud kõik, mis oli talle armas ja töötas nüüd kätemaksu, mida ta küll lahingus ei saa teostada, kuid mille ta kindlasti teostab.

Päga hea.

Püüd oma toa ja oma loa poole on sama vana kui kõik olev. Igas tühisemaski sündmuses näeme teda, - nii inimeste, loomade, taimede kui ka hoopis eluta asjade juures. "Oma tuba, oma luba" mõiste on kaugelt laialdasem kui maja, maa või riik. Ta on üldse kogu vaba olemine, mille poole täiesti loomulik on püüda ja mille poole püüdmine on võitlus. Kus korraks tähelepanelikult silmitseda ümbruskonda, on näha kohe, et kõikjal keeb võitlus. Ta on kas meie silmale nähtav või nähtamatu.

Kes meist on lugenud kas või näiteks Younghusbandi "Looduse südant", saab hurmava pildi sellest võitlusest taime- ja loomariigis, mis alatasa keeb, ja mida see loodusekirjeldaja meisterlikult kirjeldab. Seegi on võitlus, kui võtan mingi töö käsile ja üks "mina" ütleb: "Tööd võid pärast teha, praegu on muudki teha, näiteks kinno minna," ja teine "mina" sellele vastu vaidleb. Üks neist jääb siis võitjaks.

Juba Herodotos ütleb: "Võitluse läbi tekivad ja kaovad kõik asjad. Seal, kus pole võitlust, on mandumine. Sõda on kõige isa ja kuningas." Pole olnud aega ilma võitluseta (seda usuvad vist kõik) ja ei tule. Võitluseta pole elu. Ja see võitlus on sihitud oma õigusele, kas teadlikult (inimesel) või loomusunniliselt (alamatel liikidel). Kui elunähtuste aluseks on võitlus (milleks Bergson'il on "eluline hoog" (élan vital) ja Tolstoil armastus), siis võime seletada selle eesmärgina püüet iseolemisele, samuti nagu Tolstoil ennastohverdava armastuse eesmärgiks on "tõeline õndsus".

Tolstoi ja Foerster peavad sõda kõlblusevastaseks. Tolstoil oma patifismis on mõistlikem toiming üldse armastus, mida kõik kõigi vastu peaksid tundma, kus igaüks teise eest oleks valmis maise elu ohverdama.

Kaugelt suurema osa inimeste püüdeks on (kas teadlikult või ebateadlikult) oma tuba, oma luba, s. t. olukord, kus nad võivad teha seda, mida nad tahavad. Peaaegu kõikidele inimestele on see elu eesmärgiks.

Alandlik ori, kelle ainus eesmärk on teenida oma isandat, keda ta armastab, - asetagem ta kord isanda kohale ja andkem talle haridust, mis teeb ta siis?

Inimeste püüded on sihitud isikliku vabaduse poole, kus sõltumata kõigest muust vabalt võib elada. Täielikult ei ole see eesmärk teostatav. Näiteks on kellegi eesmärgiks oma maja oma maa peal. Minu eesmärgiks, minu "oma toaks, oma loaks" on aga see avarus, mis minu ümber avaneb sellelt künkalt, mille tipus ma seisan; ma tahan teda nautida, temast rõõmu tunda ja talle kasulik olla nii, et tema mulle kasu tooks. Oletame, et kellegi teise indiviidi eesmärk on sama. Nii saame lõpuks riigi. Hea riigi ülesandeks on see, et ta annaks üksikindiviidile rohkem, kui ta temalt võtab. Samuti on kõigi teiste asjadega.

Maapind ei või olla igavesti omandatav ega müüdav kellelegi, see on võimatu, sama võimatu kui kuud, tähti, päikest osta või müüa, kuna ta kuulub juba oma algusest peale neile, kes tema peal elavad (inimestele, loomadele). Elu voolab edasi, maad pärandatakse põlvest põlve, kuid maad omaks nimetada keegi ei saa, see seisab väljaspool meie võimust. Me ostame ja müüme maad raha eest, kuid ta eissaa, ~~see ei ole meie omaks, vaid~~ kunagi päriselt meie omaks, võib vaid saada igaveseks renditud ta ostjale. Igaveseks sellepärast, et ilma selleta ei oleks ta omanikul huvi teda harida ja paremaks muuta nagu meil selleks näiteid on. Kuid meil on võimalus seda maatükki anda oma käest teistele, jällegi andes teda n. ö. igaveseks ajaks rendile, müües, kuid võimalusega katkestada lepingut, kui soovitakse.

Täiesti vale on maad ajalise tähtaja peale rentida. Sellele kasutajale ta poleks siis enam "oma toaks, oma loaks".

Inimese tunnete hulka kuulub patriootiline tunne, mis on mitmesuguselt arenenud eri indiviidides; ühel on see tugevam, teisel nõrgem (näit. sõdur-kangelane lahingus vastandina inimesele, kes oma rahalisi huvisid suuremaks peab isamaa huvidest). Mida tugevam on see patriootiline tunne rahvas, seda tugevam on riik, seda kergem on tal püsida. Kuid rahvas peab rahul olema ka valitsejaga.

Milline on parim riigikord? Seda küsimust on arutanud mitmed mõtlejad ja filosoofid, igaüks on eri tulemusele jõudnud. Demokraatia igatahes näib olevat halb riigikord, kuna seal valib rahvas, mass, kes on kergesti mõjustatav. Seega mängib siin tähtsat rolli valimispropaganda. Ja kuidas tohiks otsustada kingsepp riigivalitsemise üle, kui viimane kutse nõuab palju suuremat intelligentsi kui kingsepatöö. Riiki tohivad valitseda vaid targimad. Platon ütleb, et riiki peavad valitsema filosoofid, kuid kes on ka tegeliku elu raskustes karastunud. Nad on oma kutseks katsete abil välja valitud kõigist teistest. Platon loeb parimaks riigikorraks aristokraatia.

Autokraatia puuduseks on see, et kuigi riiki võiks valitseda targim, ta võib kergesti tunnete mõjustusel ebaõigeid otsuseid teha, milliseid ta hiljem võib-olla ei oleks teinud.

Aristoteles peab parimaks riigivormiks demokraatia ja aristokraatia segu, korda, kus mõlema elemendid ühendatud on.

Ajalugu on näidanud, et mida ühtlasem ja tugevam riik seesmiselt on, seda kauem ta suudab püsida. Süsteem, millega rahvas rahul pole, ei või aga kuigi kaua püsida, samuti see, mis ei rõhuta rahvuse, rahvastervikluse tähtsust.

Et saavutada oma tuba, oma luba, tuleb võidelda; võitluse läbi sünnivad ja kaovad kõik asjad. Ainult võitlus on see jõud, mis elu edasi viib.

- - - - -

Gümnaasiumi IV klass.

(Nr. 30.)

Kirjanduse mõjust inimesele.

10.11.42.

Kui antiikajal ja veel keskajalgi inimmassi peamiseks mõjustamisvahendiks oli elav sõna, kõne, siis Gutenbergi leiutus tõi kaasa põhjaliku murrangu. Trükikunst tegi teed kirjanduse pääsemiseks laiemate hulkade sekka, kuna seni käsikirjaline kirjandus suutis tungida vaid üksikute jõukamate juurde. Tänapäeval on kirjandus tähtsaimaks massimõjustusvahendiks, millisena ta on erilise tähtsuse omandanud just viimasel ajal. Teaduslikus töös on ta äärmise tähtsusega, võimaldades koondada kogu inimliku teadust raamaturiiale. Kirjandus arendab inimest vaimselt, ja olenevalt sellest, millist kirjandust talle pakutakse, mõjub positiivselt või negatiivselt.

Reformatsioon kasutas esimesena kirjanduse abi rumala, pimedada massi mõjustamiseks, oma pooldajaiks võitmiseks. Seda abinõu on hiljem jätkuvalt edukalt kasutatud. Kuid mida arenenum on mass, seda vähem allub ta mõttevaese agitatsioonikirjanduse mõjule. Nii arenenud ühiskonnas, nagu näiteks Eestis või Soomes, kus sõltuvalt nende maade geograafilisest positsioonist rahval on alatisi kokkupuuteid võõraste sissetungijatega, ei saanud mõjuda kommunistlik agitatsioonikirjandus, mis aga arenemata, loomastunud vene rahva seas täielikult oma ülesande täitis. Arenenud inimeses avaldab selline kirjandus, kus teatavaid vaateid ülistatakse ja neile vastukäivaid valimatute sõnadega maha püütakse teha, ainult ükskõiksust ehk isegi vastumõju. Seepärast on vajalik enne, kui püütakse asuda mõningaid inimkihte, hulki mõjustama kirjanduse abil, teada, kui kõrgel on nende keskmine arenemisaste.

Kunstimeele arendamiseks on sobiv ilukirjandus, kuid ka siin püütakse taotella samu sihte kui agitatsioonikirjanduseski, või jälle ärilisi sihte. Selleks lastakse raamatuturule sellist kirjandust, mis madalama arenemisega inimestes äratab ürgseid instinkte ja seetõttu hästi minev, kuid mis arenenud inimeses ei saa avaldada ei negatiivset ega positiivset mõju. Naturalistlikud, kuigi kunstiväärtuslikud teosed, võivad aga halvemat mõju avaldada ka arenenuimale inimesele. Milleks näidata kirjanduses neid pahesid ja viletsusi, milliseid igaüks niigi küllalt näeb, või kui ei näe, seda parem. Ainult selline kirjandus võib omada positiivset mõju, mis on elujaatav, mille peakujud on positiivsed isikud.

Et kirjanduse abil mõjustada inimesi positiivses suunas, selleks tuleb igaühele pakkuda tema arenemisastmele vastavat, kuid oma olemuselt väärtuslikku, positiivset kirjandust. Kui aga toimitakse teisiti, siis on selle tagajärjeks, et tekivad sellised väärnähtused, nagu Vene revolutsioon ja teised inimkonna edu vastu käivad liikumised.

(Nr. 31.)

Aja pitsat inimesele.

24.11.42.

Inimeste mitmekesised iseloomujooned avalduvad tihti seoses aja vaimuga. Rasketel sõjaaegadel ilmnevad eriti teravasti inimeses seni peidetuna eksisteerinud jooned: tõusevad kangelased, kes võitluses loovad ajalugu, kuid kerkivad esile ka isikud, kes teiste ohvrimeelsust ja isamaa-armastust püüavad kasutada oma isiklike soovide rahuldamiseks, tõusikud, kelle alatus rahuajal ei saa kokkreetsetl ilmned, olles sageli isamaaluse maski alla peidetud. Rahulik aeg, kus üksikisik saab oma võimeid kasutada ülesehitavaks tööks, võib aga hädaohtlikuks muutuda rahva mentaliteedile, võib muuta rahva mugavusearmastajaks ja elunautijaks, millisena ta aga ei suuda püsida. Rahvas kelles elab heroiline vaim, suudab püsida ja kaasa rääkida ajaleo suurte sündmuste käigus; rahvas, kellel puudub see vaim, tallatakse lõpuks teiste poolt jalge alla ja ta hävib. Nii lagunesid Babüloonia ja Rooma riik, nii lagunes uuemal ajal Poola riik, kus elati välisele hiilgusele, mille taga aga seesmine ühtekuuluvus puudus.

Aeg paneb oma pitsati kõigile inimesile, ta ilmneb inimeste teguviis, käitumises, meeoleolus. Kindla sihi taotlus kogu rahva poolt tõmbab kaasa üksikisiku, kes ei suuda seista massi vastu. Kui puudub see kindel siht, puudub ka rahval üksmeel; kui sihte on mitu, tekivad omavahelised tülid ja lahkarvamused, mis killustavad rahvast, loovad üldise kahtleva, pessimistliku meeoleolu. See avaldub selgesti riiges, kus eksisteerivad mitmed parteid, igaüks teatava arvu pooldajaskonnaga. Selline demokraatia seisab tegelikult savijalgadel.

Rahvas, kes aastaid on võidelnud mitmete vastaste vastu, peaksid seesmiselt härmiselt tugevad olema. See tugevus püsib aga ainult senikaua, kui püsib neis ühtekuuluvusetunne ja kangelasmeel. Niipea, kui tekivad isikud ja organisatsioonid, kes igaüks eri orientatsiooni pooldavad, nõrgestub rahvas sisemiselt. Siin peaks riigi ülesanne olema takistada sellist killustamispoliitikat. Liberalism, mis lubab kõike, on eeskätt iseenese vaenlane.

Iga inimese teguviisi mõjustab väga suurel määral aeg ja ümbrus, milles ta elab. Riigi ülesandeks on määratella selge siht, mille poole püüaksid kõik rahva liikmed, ja takistada rahva killustamist.

4-

(Nr. 32.)

Suurte meeste mõju rahvaste elus.

19.01.43.

Vaadeldes ajaloo käiku, uurides lähemalt suurte sündmuste ja põhjapanevate muudatuste põhjusi, leiame, et need on alati seotud suurte inimestega, geenistega, kes oma võimetes kaasajast kaugele ette on jõudnud. On tähelepanndav tõsiasi, et ükski liikumine ei kujune ilma juhtideta, kes seda tegelikult edasi viivad. On olnud palju revolutsioone, mille kaudu mass on püüdnud oma seisukorda kergendada; massi hulgast on tõusnud juhid, andekad isikud, kes on võimelised oma mõju alla haarama suuri rahvahulki. Siis on juba nemad need, kes oma tahtega mõjustavad rahvast ja juhivad ajaloo käiku. Kuid kõik rahvakihid pole kunagi rahuldatud, vaesem ja harimat osa rahvast jääb ikka samasse olukorda. Siis tulevad uues isikud, kes püüavad oma mõju alla saada neid rahvakihite, kes oma olukorra poolest neile kasulikud oleksid.

Vaimsel alal on samuti alati olnud suurvaime, kelle mõju all vastav ajastu on elanud. Nad leiavad järeleaimamist ja plagieerimistki vähemandekate poolt. Need suurused on õnnelikud, keda kaasaeg tunnustab ja kellele selle tasu tunnusest avanavad võimalused oma võimeid täiel määral rakendada. Kuid kaugelt suurem osa geeniusel on oma loominguga üksil. Nad on oma ajast niivõrd üle, niivõrd ette rütanud, et kaasaeg nende loomingut üldse tunnustada ei oska, ei saa sellest aru ja lihtsameelse järeldusest heidab kõrvale kui kõlbmatu. Sellistest geenistest võib tuua väga palju näiteid. Üks traagilisemaid on küll möödunud sajandi suurima filosoofikunstniku Friedrich Nietzsche lugu, kelle võimsaid mõtteid peeti lolluseks ja kes oli täiesti üks oma loominguga. Ajal, millal tema elas, ei lugenud keegi tema raamatut "kõigile ja ei kellelegi", ja tänapäevalgi võib raamatukogudest saada Nietzsche teoste eksemplare, mida pole enne loetud,

kuigi nad on ilmunud juba aastaid tagasi. Ometi ei tarvitse olla veel suure kunstniku mõtete pooldaja, et teda lugada. William Shakespeare, maailma kuulsamaid kirjanikke praegu ja suurimaid üldse, oli kaasajal üsna tundmatu. On püütud tema teoste autoriks teha hoopis kedagi teist, kuna Shakespeare polevat olnud küllalt haritud.

Praegu maailmakuulsad heliloojad W. A. Mozart ja Rich. Wagner olid sel ajal, kui nad löid oma muusika, tundmatud.

Paljud suurmehed mõjuvad rahvale juba oma isiku suuruse ja aupais- tega. Näiteks Vene keiser Aleksander II tapmise järgi 1881 valitses rah- va hulgas, kaasa arvatud madal ja harimata lihtrahvas, suur pahameel. Lihtrahvas oli äärmiselt kehvast seisundis, kuid tsaar oli talle endast- mõistetavuseks; ei osanud hinnata oma olukorda. Ometi need "terroristid" olid need mehed rahva seast, kes oma kaaslaste olukorda parandada soov- sid. Tsaari hiilguse mõju pimestas rahva suurema osa silmad. Vene rah- vaste elus on aga alati valitsenud kõikvõimsa ühe juhi süsteem ja hoid- nud vaos lihtsahva meeled.

Paljud suured rahvajuhid on kasutanud rahvas peituvaid ürgseid tun- ge oma võimu laiendamiseks. Selleks on näiteks rahvastunde kasvatamine šovinismini. Napoleon ja tema järglased uuemal ajal on selliste võtetega plaanitsenud maailma vallutamist endale.

Suurte meeste mõju rahvastele ei saa mõõta nende meeste suuruse ja geniaalsuse mõõdupuuga. Paljud suurvaimud jäävad ilma igasugusest tun- nustusest rahva poolt, kuna paljud tõusevad tendentsi mõjul kõrgele, ol- les mitte eriti andekad, ja neid jumaldatakse, enamasti aga ainult nii- kaua, kui nad on võimul. Tõeliste suurvaimude looming elab koos inim- konnaga edasi.

4.

(Nr. 33.) Riigi geograafiline asend tema saatuse määrana.

Riikide saatused on jäädvalt seotud nende geograafilise positsiooni ja tingimustega. See tõde on poliitika kui teaduse üks põhitõdesid, mil- lel baseerub kogu välispoliitika mõte. Riigi geograafiline asend määrab põhimõtteliselt kogu ta poliitika niikauaks, kui kauaks riik eksisteerib samade piiridega. Riigi poliitikat mõjustavad ka muudatused teiste riik- kide piirides ja struktuuris. Esmalt peame just geograafilisest seisuko- hast lähtuma, kui tahame mõista riikidevaheliste suhete keerdkäike. Tu- leb osata näha kulisside taha, et mõista, miks kujuneb olukord nii ja mitte teisiti. Sellelt seisukohalt lähtumegi, et vaadelda lähemalt üksi- kute riikide poliitilisi võimalusi.

Inglismaa kui saareriik on erilises olukorras, võrreldes teiste suur- riikidega nagu Saksamaa, Venemaa jt. Inglismaa maailmahegemoonia on tin- gitud üksnes tema valitsevast geograafilisest positsioonist. Inglased on seetõttu osavate purjetajatena osanud hankida endile juba varakult asu- maid teistel kontinentidel, tungides primitiivsete rahvaste aladele ja oma parema sõjatehnika ja relvadega nad alistanud. Samal põhjusel sai teoks Ameerika avastamine Euroopale ja Lõuna-Ameerika alistamine Hispaaniale ja Portugalile, mis seoses inkade kõrge kultuuri langemisega moodustab ühe kurvema, kuid Spengleri teooria järgi paratamatu nähtuse. Hispaania ja Portugal ei suutnud siiski Ladina-Ameerika maid oma käes hoida ja sisserännanud asunikud moodustasid üksteise järgi vabariigid, lüües lahku emamaast.

Inglismaal on aegade kestel olnud rida suuri poliitikuid, nagu Dis- raeli. Nad on järk-järgult suurendanud impeeriumit, kuigi on tulnud kan- da ka kaotusi nagu Ameerika Ühendriige vabadussõjas allajäämine. On püs- titatud "poliitilise tasakaalu" nõue kogu Inglismaa poliitika kohta, s. t., Inglismaa peab valvama, et kõikide suurriikide vahel püsika jõuline võrd- sus, kuna nii saab Inglismaa oma valitsevat positsiooni parimini hoida. Sellepärast loodi ka iseseisvad Balti riigid kaitseks Venemaa imperia- listlike püüete suhtes läände.

Inglismaa ei tarvitse omada suurt maaväge emamaal, kuid seda suure- mat sõja- ja kaubalaevastikku. Inglismaa sõjapidamisviisid erinevad see- tõttu ka suuresti teiste suurriikide omadest.

Saksamaa ja Prantsusmaa on alati olnud kaheks üksteisele vaenulikuks ja tülitsevaks riigiks Euroopa kontinendil, mille põhjuseks on Elsass-Lotringi maa-ala "ajaloolise kuuluvuse" küsimus. Need vastuolud on Inglismaale vaid soodsad, kuna nad ei lase tekkida Euroopa kontinendil blokki Inglismaa enda vastu. Saksamaa geograafilise positsiooni tõttu on teda kerge ümber piirata nagu juhtus Maailmasõjas.

Venemaa on nii oma jõudude suuruse kui ka maa-alade häretu suuruse ja tervikluse tõttu häärmiselt soodsas olukorras. Venelaste imperialism lääne suunas pole mitte tarbeainete puudusega põhjendatav, samuti mitte ülerahvastusega, sest suur Siber on alles häärmiselt vähe asustatud, kuigi seal peituvad maailma rikkelikemad varaaidad. Vene imperialism tüürib, samuti nagu Inglismaagi oma, maailmavalitsemisele. Samasugused on kahtlemata ka Saksamaa püüded, kuid Saksamaal tuleb arvestada Jaapaniga, kellelta Inglismaa võitmine näib võimatu. Seetõttu näib Saksamaa sihiks esialgu olevat kaks suurt võimu maakeral: läänes Saksamaa ja idas Jaapan.

Saksamaale on ta püüete juures alati olnud terav liitlaste küsimus. Praeguses sõjas on tal see küsimus üsna hästi lahendatud, kuid siiski peab ta oma jõuga üksi sõdima Venemaa vastu, kuna Inglismaa soovib ainult seda, et Venemaa ja Saksamaa mõlemad muutuksid vastastikuses heitluses nõrgaks (poliitilise tasakaalu idee).

Idapoolkera suurvõimu Jaapani olukorda võib osaliselt sarnastada Inglismaa omaga. Saareriigina on ta ise samuti looduslikult kaitstud merega ja jaapanlased on sel põhjusel head merimehed. Jaapani sõdur on aga ennastsalgav ja vapper, mis on tingitud jaapanlaste usulistest ja sisepoliitilistest oludest. Seetõttu on ta suutnud ka purustada Hiina, vana aja suure kultuurriigi, kes aga oli ainult kultuurriik, mitte sõdiv riik.

Väikeriigid on alati ohustatud olukorras, eriti siis, kui nad asetsevad suurte võimude huvipiirkonnas. Niisuguseks näiteks võib tuua Balti riigid, Poola ja palju teisi. Poola on olnud ka suurriik, kuid kunstlik suurriik.

Nii peavad väikeriigid, kes ise ei ole suutelised mingiks agressiooniks, olema alaliselt valvel endi eest. Väikeriikide absoluutne erapooletus on seega raskestiteostatav.

Eeltoodud näidete põhjal näeme, kui tugevasti on seotud riigi geograafiline asend ta üldise hoiakuga ümbruse suhtes ja ta poliitika suunaga.

(Nr. 34.)

Meie sajandi hüvesid ja pahesid.

5-

16.02.43.

Kahekümnendat sajandit on sageli nimetatud tehnika-sajandiks. Tehnika ja teadus on tõesti teinud viimaste aastakümnete jooksul tohutuid edusamme. Keemia võimas areng on viinud paljude ainete sünteetilisele tootmisele (näit. bunakummi) ja lõpuks ka aatomi purustamisele ameeriklase Lawrence'i poolt. Puudub ainult veel see, et suudetaks tegelikult rakendada neid tohutuid energiahulki, mis aatomi purustamisel tekivad, kuid mida Lawrence ise loodab korra saata. Kahekümnenda sajandi tööstuse areng on kolossaalne, jõudes oma praegusele tipule Ameerika Ühendriigis. Tööline täidab vaid masinaosa funktsioone.

Inimene on haaranud oma võimusse ikka uusi maa-alasid maakeral, on muudetud kasutamataid maa-alu viljakandvaiks ja kasutoovaiks. Peale selle on hakanud arenema uus teadus - psühhoanalüüs, mille tuntuimad esindajad on Freud ja Adler. Nad loodavad luua õnnelikke inimesi (dr. Stekel) teadliku kasvatusel abil. Individuaalpsühholoogia on võitnud peaaegu kogu maailmas üldtunnustatud seisukoha.

Nii märkame edu kõigil teadusaladel, eriti just eksaktteadusis. Seevastu aga kunstis, kirjanduses, muusikas peame eeskujusid otsima minevikust. Keda võiks meie sajand seada vastu J. S. Bachile, Mozartile, Shakespeare'ile, Leonardo da Vincile jt.? Klassikalise muusika asemele on astunud džäss, kõrgrenessansi asemele kubism, futurism jms. Kirjandusest võib siiski mainida mõnda, näiteks Knut Hamsuni, kuid siingi on märgata tagasiminekut (naturalism); Saksamaal, Venemaal ja ka mujal puuduvad praegu üldse üldtuntud nimed kirjanduse alal.

30

Pärast Maailmasõja laastavaid koledusi äratas äkki sensatsioonimees, kes oli oma senise elu veetnud üksinduses oma kabinetis. Ilmus Oswald Spengleri "Öhtumaa allakäik" ("Untergang des Abendlandes", I - 1918, II - 1922), mis tekitab kriitikat nii poolt kui ka vastu. Oma teoses Spengler käsitleb oma ajaloo filosoofilisest seisukohast seniste suurte kultuuride (egiptuse, babüloonia, india, hiina, antiikkultuur, araabia, mehhiko) tõusu ja hääbumise orgaanilisi põhjusi ja leiab, et kultuur nagu iga organism on temas peituvate võimaluste realiseerimine. Kultuuri tekkimisega on juba ette määratud ta siht, arengu suund, astmed ja ka surm.

Spengler väidab: kõigi suurte kultuuride allakäigu üldpilt on ühesugune. Languse peamised välised tunnused on: sündivuse suur vähenemine, perekonnaelu lõdvenemine seoses abielulahutuste arvu suurenemisega, enesetapmistte kasvamine, maa ja väikelinnade tühjenemine suurlinnade arvel (tekivad kolossaalsed maailmalinnad), selle tagajärjel põllumajanduslik kriis; geomeetriline stiil jt. Tsivilisatsiooniga saavutab kultuur oma haripunkti. Peale eelmainitud tegurite tähistavad kultuuri kõrgrpunkti ületamist liberalistliku mõtte kängumine ja märgatav imperialismi tõus seoses maailmariigi (imperium mundi) ideega. Selle idee täideviimiseks kerkivad esile diktaatorid, kes hülgevad demokraatia põhimõtted, et saavutada omakasupüüdlikke eesmärke, mis viivad lõpuks kaosele. Spengler kirjutas oma teose enam kui 20 aastat tagasi - ta ei võinud teada ette sündmusi, mis selle aja kestel on toimunud, kuid ta oli nende sümptomide avaldumises kahtlemata veendunud. Paljud sündmused on tema väidete paikapidavust kinnitanud, olles otsekui paratamatuse võimsad tunnistajad.

Meie aja noorsugu peab juhutama tehnika ja täppisteaduste suunas, kuna kunstis, kirjanduses, filosoofias, muusikas enam midagi suurt loota ei ole. Ainult tehnikas võib veel midagi saavutada, kuid see aitab ka kaasa paratamatuse kiiremale lähenemisele. Öhtumaa kultuur kukub nagu seda on juhtunud kõigi senistega. Kahekümnes sajand on selgesti näidanud, et temaga hääbub Euroopa kultuur, andes aset uutele kultuuridele, mis kui seemnest tärgates hakkavad kasvama, kuid sisaldavad endis juba siis ettemääratud saatuse paratamatuse; tärkavad, et kord jälle hääbuda igaviku lõpmatusse.

(Nr. 35.)

Miks ja mida armastan lugeda?

02.03.43.

Ei saa kindlalt piiritella, mida just armastan lugeda. Selleks on mu huvipiirkond liiga laialdane. Siiski on olemas kirjandust, mida loen meelsamini.

Teadusliku kirjanduse lugemise suhtes on määrajaks otseselt iga isiku erilised huvid, ilukirjanduse suhtes aga peamiselt just maitse ja tundemaailma iseärasused. Kahtlemata mõjub hea lektüür inimese vaimule avardavalt ja positiivselt. "Hea" on siin aga vaid suhteliseks terminiks: mis ühele hea, ei tarvitse seda olla teisele. Selleks on iga indiviidi sisemaailm liiga erinev. Seepärast ei ole kuigi paikapidav arvamus, et nn. "kollane kirjandus" tuleks kõrvaldada muu kirjanduse hulgast, kusjuures sellesse "halba" liiki liigitatakse sageli ka hoolimatult teoseid, mis seda sugugi ei pälvi. Tuleb ikka arvestada sellega, et meie maitse areneb ja et keegi pole alanud Flaubert'i "Salambo" ja Nietzsche "Zarathustraga".

Minu juures sulab kokku osa teaduslikust kirjandusest, nimelt filosoofiline ja psühholoogiline, ilukirjandusega. Ilukirjandus on mulle väga suurel määral allikaks filosoofilisile mõtiskeludele ja psühholoogilistele uurimustele. Olen üks neist väheseist, kes loeb vähe, kuid mõtleb loetu üle. Paljud vist imestavad, kui ütlen, et isegi heast kriminaalromaanist on midagi õppida. Teile on esitatud rida fakti, millest peate tegema lõppjärelduse. Katsuge see leida ise! Kui romaani ülesehitus on tõesti korrektne ja kui te suudate mõelda täiesti loogiliselt, suudate ~~arvestada~~ seda nagu mõni Sherlock Holmes.

Usun, et on oluline lugeda paremat kirjandust põhjalikult analüüsides. Loomulikult pole mõtet otsida tegelaste psühholoogilist tõepärasust

31

mõnest sügavama mõtteta ajaviiteromaanist. Hea kirjanik suudab oma romaani tegelasist luua elavad, tõepärased kujud. Ta suudab võib-olla mõne tegelase kaudu teha lugejalegi oma vaated omaseks.

Mina otse vihkan naturalismi kirjanduses. Milleks kujutada kirjanduses elu sellisena, nagu teevad naturalistid? Parem esitatagu positiivseid tüüpe, näidatagu, et elu tõesti on ilus ja elamisväärt. Seni pole mina veel mõistnud, miks peetakse Tolstoid üheks maailma parimaks ilukirjanikuks. Mina tema teoseis ei leia muud, kui realismi, mis paiguti läheb üle naturalismile, ja kõrvalekaldumisi olulisest teemast, et kirjeldada olustikku (näit. "Ülestõusmine").

Rohkem kui realism meeldib mulle romantism, mille esimesest tähtsamast teosest "Atala" pole ma senini veel meeldivamat leidnud. Haruldased loodusekirjeldused ja teoses peituva sügav traagika on just need elemendid, mis mulle temas võimsaimini mõjuvad. Ja kui ilus on ta stiililt!

Armastan lugeda eeskätt positiivset ja sügavamõttelist kirjandust, mis näitab elu rohkem paradiisina kui hädaoruna. Võib-olla on see tingitud nooruse optimismist, kuid ilma selle optimismite oleks ju maailm täis igavesi kaebajaid, kes pisi-asjades näevad suurt Elu. 5.

(Nr. 36.) Friedrich Nietzsche - üliinimese kuulutaja. 30.03.43.

Läinud sajandi ja üldse kõigi aegade suurimaid filosoofe on kahtlemata saksa kunstnik-filosoof Friedrich-Nietzsche. Ta asus "kõigi väärtuste ümberhindajana" risti vastu kõigile senistele moraalselele töökspidamistele ja lõi jumala asemele üliinimese. Suur kunstnik jäi aga oma loominguga üksi. Olles minetanud ristiusu, ei võinud ta leida poolehoidu toleaeagselt publikult.

Nietzsche sündis a. 1848. Juba varakult hakkas ilmnema ta eraldumistendents. Olles oma vaimses arengus kaugelt ette jõudnud kaaslasist, tundis ta end juba siis millekski kõrgemaks määratuna. See on ka mõistatav, kui ta juba 13-aastaselt suutis aru saada Byronist. Ta kirjutas 14-aastaselt juba oma memuaare, et mitte midagi lasta kaduma minna oma elust.

Ülikoolis valis ta endale meelega ala, mis võis taltsutada ta tunnete tormilisust - klassikalise filoloogia. Siin saavutas ta varakult professoritiitli ja sai üldtuntuks oma uurimusega Diogenes Laertiuse üle. Nüüd avaldus aga ta tõeline loomus ja kunstnik-filosoof pidi jätma formaalse keeleteaduse, mille väärtuse üle ta juba suuresti kahtles. Teos "Tragöödia sünd muusika vaimust" tõi põhjendatud kriitikat. Tol ajal Nietzsche oli tugevasti mõjustatud Schopenhauerist ja Wagnerist. Ta kaitses eelmainitud töös tuliselt Wagneri romantikat ja väitis, et attika-² tragöödia olevat arenenud muusika, mis ise juba algselt kannatuse ja valu avaldus, vaimust. Wagneri muusikas olevat tragöödia oma arengu tipul.

Bellele perioodile järgnes lahtiütlemine Wagnerist ja Schopenhauerist, mis ta loominguaastate lõpul muutus otse vihkamiseks. Ta nägi oma "Tragöödia sünni" puudulikkust ja Wagneris nägi ta vaid euroopa dekadentsi avaldust.

Nietzsche areng jätkub pidevalt kogu ta elu kestel ja oleks jätkunud veelgi, kui surm poleks vahele tulnud. Mitmed probleemid jäid veel kokku sulatamata ja üliinimese-õpetusega, nagu Nietzsche üldse seadis enam probleeme kui neid lahendas. Üksteise järgi hülgas ta oma senised vaated, kuni jõudis täiuseni üliinimeses, igavese taastuleku hüpoteesis, "Zarathustras".

Üliinimene omab kõiki neid moraalseid omadusi, mida kristlik maailm pidas ketserlikkudeks ja usuvastasteks. Üliinimene on tugev, vaimselt täiuslikult arenenud, kaastundeta nõrkade ja abitute vastu, kaastundlik vaid omasuguste, tugevate suhtes; ta valitseb madalat orjamassi võimu ja tahte abil, ainult temale on maailm. Jumalat tal pole - ta on ise jumal.

Üks huvitav nähtus on Nietzsche vaimses arengus - ta taastuleku-filosoofia. See avaldus talle inspiratsioonina. Kõik tuleb tagasi - ka labasus, madal, vilets. Viimane tunnetus oli talle kõige vastumeelsem.

Nietzsche taastuleku-õpetust ei tule samastada pythagorlaste õpetusega materjaalsest taastulekust.

Nietzsche oli optimist ja uskus elu kõikvõimsusse ja headusse. Ta ei suutnud luua aga kunagi mingit filosoofilist süsteemi. Milleks siis siht üliinimese järgi, kui kõik labane kord tagasi tuleb? Seepärast tuleb teda vaadelda kunstnikuna, kes probleeme üles tõstis neid lahendamata, kooskõlastamata. "Zarathustra", raamatus kõigile ja ei-kellelegi avaldub ta meisterlikkus kõige enam. Võib öelda, et ta on saksa suurim stiilimeister. Keegi kriitik ütleb, et "Zarathustraga" on võrreldavad vaid ainult "Faust" ja "Jumalik komöödia". See võib olla tõsi.

Nietzsche viimases teoses "Ecce homo" avalduvad juba paralüüri tunnused. Ta nimetab seal juba iseennast üliinimeseks. Oma viimased aastad veetis Nietzsche täiesti üksinduses, kuni suri sajandi lõpul.

Nüüd alles tunnustatakse 19. sajandi suurt geeniust. Saadakse aru, et geenius võib mõjuda vaid oma suurusega, ilma et tarvitseks tema mõtteid omaks võtta. Nietzsche eli selline geenius. Temas avalduvad aga ühtlasi ka läheneva 20. sajandi võimutungide alged.

- - - - -

Gümnaasiumi V klass.

(Nr. 37.)

Uusromantismi olemus.

18.12.43.

Kui möödunud sajandi teise poole kirjanduses naturalism oli oma haripunktile jõudnud, eriti Emile Zola rikkalikus romaanitoodangus, tekkis sellele vastandina uus kirjandusevool - uusromantism -, mille eelkäijaks olid ameerika kirjanik Edgar Allan Poe ja prantslane Charles Baudelaire. Laiaulatusliku vooluna omandas uusromantism valitseva koha kirjanduses üheksakümnendail aastail. Naturalism oli Zola romaanis "Maa" (1887) oma äärmusse jõudnud, millele paratamatult järgnes vastulöök.

Uusromantism loobus vaatlemast ühiskonda, nagu seda olid teinud realism ja naturalism. Uusromantikud olid individualistid ja käsitasid ainet mina-seisukohast. Kirjanik asus rahvast eraldatud seisukohale ja kirjutas ainult vähestele, otsides uusi võtteid vormi ja stiili arendamiseks. Pearõhk langes vormipeenusele ja ilule, kusjuures sisu jäi tagaplaanile.

Kolme tähtsama olemusmomendina uusromantismis tulebki mainida individualiteeti, vormiharrastust ja estetismi. Vormi liigse rõhutamise tõttu kannatas sisu, mida märkame eriti dekadentismi juures. Uusromantikute üldiseks parooliks kujunes prantsuse luuletaja Theophile Gautier' lause "L'art pour l'art" (kunst kunsti pärast). Tähtis on see, kuidas käsitatakse ainet, mitte see, mida käsitatakse.

Uusromantismi tähtsaimad alavoolud on sümbolism, dekadentism ja impressionism; peale nende esineb veel vähemtähtsaid moevoolu, nagu futurism, ekspressionism jt.

Sümbolismi eelkäijaks oli Poe (1809-49). Sajandi teisel poolel oli tähtsaimaks sümbolistiks luuletaja Paul Verlaine, kelle luuletus "Muusikat, muusikat enne muud!" sai oma musikaalsusenõudega vormis uusromantikuile üldse omaseks. Näitekirjanduses oli tähtsaimaks kujuks aga Maurice Maeterlinck, belglane, kes on kirjutanud peale näidendite ("Pimedad" jt.) veel ka rea filosoofilisi teoseid. Maeterlinck'i filosoofia on dualistlik: seal esineb reaalse, mõistusega tunnetatava maailma taga veel teine, salapärase maailm, mida suudab tunnetada vaid meie hing. See seisukoht on omane ta kõigile näidenditele, kus esineb vähe reaalsust sündmustikku; vaikimises "kõnelevad hinged". - Sümbolism võttis endale ülesandeks katsuma väljendada ka kõige ebamäärasemaid ja hetkelise iseloomuga tundeid ja meeoleolusi. Tegelasid esitati sümboolsetena kogu inimkonna suhtes. Mõned läksid isegi sellistesse äärmustesse, et otsisid häälikuile subjektiivseid kõlaväärtusi tunneteskaalal.

Dekadentismi eelkäijaks oli Ch. Baudelaire, kes oma amoraalse luuletuskogu "Kurja lilled" pärast sattus isegi kohtu alla. Tähtsamad dekadentismi esindajad Oscar Wilde'igi süüdistati ebamoraalsuses. See kirjandusvool avaldab endas ilmseid mandumisnähtusi. Moraali mõiste pööratakse pahupidi, käsitellakse haiglasi ja ebaterveid tüüpe ja ülistatakse meel-
telõbusid.

Impressionism kirjanduses püüdis mõningate tabavate iseloomustustega esitada olulist, laskumata isikute ja olustiku kirjeldamisel detailesse. Sellele voolule sobisid lühemad vormid, nagu novellid, luuletused. Kasutati paradokslikke epiteete ja metafoore (näiteks: "helisev vaikus"). Üks sädelevamaid impressioniste on prantsuse romaanikirjanik Anatole France; samuti ^{näiteks} Knut Hamsun jt.

Uusromantism pole maailmakirjandusse suutnud jätta nii palju suurteoseid nagu mõned teised kirjanduse põhivoolud, sest ta jättis peaaegu täiesti hooletusse teose sisulise külje; ainuüks vorm aga ei anna teosele veel täit väärtust, nagu me praegu võime objektiivselt hinnata.

- - - - -

4+